

Леся Богуславець

*Присвячу щю книжку мамі, батькові
й чоловікові, які, кожен по-своєму, спричи-
нилися до її написання.*

Автор

Lesia Bohuslavets

The work shows
the workman

HUMORESQUES

BAYDA BOOKS
MELBOURNE   1979   AUSTRALIA

Леся Богуславець

Який Сава,
така й слава

ГУМОРЕСКИ

В — во
«БАЙДА»

МЕЛЬВОРН

1979

АВСТРАЛІЯ

Авторські права застережені.
Copyright © by Bayda Books, 1979

ISBN 0 908480 02 4

First edition 1979 : 1000

Обкладинка: Оля Когут
Cover design by Olga Kohut

Друк: Микола Цюрак, Аделаїда, Австралія
Printed by M. Ciurak, Adelaide, Australia

Страждання початківця

(ЗАМІСТЬ ПЕРЕДМОВИ)

Слово, моя ти єдиная зброе...

Леся Українка

Якось, будучи у доброму настрої, я вирішила спробувати щастя й написати фейлетон. Цілі тижні ходила замріяна і повна творчого запалу писала свій твір. Потім, переписавши його разів з десять і зваживши кожне слово, я з любов'ю матері до дитяти, вислава цей літературний шедевр у холодний чужий світ — далеку редакцію.

Але жарти можуть бути й короткі. Це й був мій останній радісний день. Пізніше я довідалася, що, коли хочете писати, найперше варто піти до лікаря і перевірити, чи міцні нерви і здорове серце. Також виникла проблема із темами. Дехто гадає, що фейлетон можна і треба складати про людей, серед яких живеш, про середовище, яке знаєш. Кажуть же, що сміятися з себе є здорово і навіть потрібно. А от досвідчені люди дивляться на це інакше. Вони суворо махають пальцем і речуть:

— Писати на політичні теми не радимо. Для чого зачипати ставлення еміграції до свого народу? Нащо згадувати конфлікти, що їх має еміграція з дисидентами? Критикувати варто лише своїх ворогів...

Навіть мій кум Юхим розводить руками й говорить:

— Критикувати своїх людей не годиться. Багато легше і безпечноше їх хвалити. До цього вони вже звикли протягом довгих років. Та й шок може пошкодити їхньому здоров'ю.

А один літературний добродій, поблажливо усміхаючись, сказав:

— Ну, коли вже так захотілося самокритики, напиши гумореску про те, що у нашій домівці несправні вибральні. Це також корисна річ.

Слухаючи такі поради, я співчуваю гумористам, що дописують до журналів «Україна» і «Перець». Вони напевно дістають подібні директиви щодня.

Аж раптом сталося диво. Ім'є оповідання надрукували. Журналу ще не отримала, але знайомі перестають зі мною вітатись. Вони гадають, що писано саме про них.

Нарешті, отримую журнал. Ось тут і стають у пригоді міцні нерви і здорове серце. Люди сподіваються, що, читаючи гумористичне оповідання, треба сміятися. Але це часом трапляється, коли читаєш чуже. Своє сприймається зовсім навпаки. Спершу зауважую, що з фейлетону зникли, писані мною, цілі абзаци. Від цього у мене темніє в очах і дістаю першу атаку серця. Чоловік від несподіванки виливає на мене відро холодної води і кличе першу допомогу.

Пізніше, читаючи далі, зауважую, що редактор дописав пів фейлетону і змінив навіть ідею твору. Це викликає другу атаку серця. По дорозі в лікарню посинілими губами шепчу чоловікові:

— А приказки теж усі перекручені... — І, на щастя, трачу свідомість.

Наїvnі подумають, що, змінивши всю гумореску, редактор залишив хоч її назву. Марні надії! Назва змінена теж! Мій найдорожчий співчуває і намагається мене підбадьорити:

— Але прізвище стойть твоє, — каже він.

В лікарні потроху приходжу до себе. Час їхати додому. Прощаючись, лікар говорить:

— Я радив би вам змінити літературний жанр і почати писати детективні оповідання чи щось у тому дусі. Вб'єте пару людей у романі і, побачите, зразу стане легше на нервову систему...

Я з ним повністю згожуюсь.

— Я відомщу їому! — кричу, сідаючи в авто.

— Жіночко, будь ласка, не сплутай мене з редактором, — благально просить чоловік.

Додому їдемо мовчки.

— Дороген'єка, — каже він пізніше, — а як ти гадаєш, чи редактор отримує атаки серця, читаючи твори, що над-

ходять в редакцію?

— Хіба редактори мають серце?! — шиплю гнівно.

Дивлюся надвір. Там сяє сонце, всміхаються квіти.
І знову стає радісно на душі, і я поринаю у роздуми над
новим оповіданням.

Сусідка

*У сусіда хата біла,
У сусіда жінка мила...*

Це так у пісні, а в житті всякі сусідки бувають. Є такі, що бачишся з ними декілька разів на рік. Постоїш, поговориш про погоду, футбол, ото і ввесь обмін інформації. У нас напроти сусід, так у нього жінка чекала дитини. Народилося воно, померло — і лише випадково ми про це довідалися. Це такі австралійські сусіди, і це коли добрі сусіди. Але як, не дай, Боже, сусіди-українці — то вже й спокою немає. Ще ні світ, ні зоря, а на цілу вулицю чути, як сусідка, яку Христею звуть, вітається. І завжди вона має свої примовочки, коментарі, наче хто в неї поради питает.

Ще як діти мої малі були, доглядаю їх, приспівую «діти мої квіти», а Христя вже тут як тут:

— Казала Настя, як удасться. Зараз то вони квіточки, а що далі буде — побачимо...

— Немає, — кажу, — сумніву, що будуть українські патріоти і нам поміч на старість ...

А сусідка знову: — Ждала баба внукового книша, та й вилізла душа... — От і поговори з нею!

Пізніше діти вирости й пішли до школи. Христя їм книжечки в подарунок: — На, — каже, — прочитайте.

— Ні, — кажу, — вони цих книжок читати не будуть, бо вони видані в Радянській Україні, дарма, що це лише казки.

— А як же вони української мови вчитимуться? — пи-тає сусідка.

— На це, — кажу, — є українська школа і Пласт.

— Еге, як не навчить батько, то і не навчить дядько, — суне вона свою приказку.

Я їй відповідаю: — Начитаються тих книжок й отрути комуністичної наберуться.

А Христя знову своє: — У лісі вовки виують, а на печі страшно.

Ходять діти до української школи, вчаться, часом і я щось від них довідується. От раз приїхали в суботу зі школи: — Пані вчителька сказала, що серед українців злодіїв немає ...

А сусідка й своїх п'ять знов: — Оце вже передали куті меду... та — Велике діло гроші, а більше правда...

Отак у неї приказки сипляться — хочеш чи ні.

Іншого разу приїхали діти з української школи сумні, мало не плачуть:

— Директорка нам сказала, що всі учні, які минулої суботи не були і гостей з Сіднею не стрічали, є лише на 50 % українці.

— Та ви ж хворі були, — заспокоюю їх.

— Ні, — кажуть, — виправдання не рахуються.

Це, гадаю, такими темпами за зиму все українство можна втратити.

А сусідка їх уже потішає. — Не біда, — каже, — сім год мак не родив і голоду не було.

Як швидко летить час. Не зглянуся, і діти виросли. І як воно сталося, що з лагідних коханих діточок стали колючі будячки. І нема кому пожалітися, чоловік скаже — сама винна. Коли не було з ким душу одвести, пішла я до Христі. Жаліюся, що біда, і не знаю, де схилила. Здавалося, була матір'ю — патріоткою на всі сто відсотків. І на академії всі ходжу, і до жіночої організації належу — скрізь намагаюся бути активною. Чи забава якась — ніколи не пропущу, всіх підтримую. А сусідка ніяк не співчуває:

— Менше б бігали по всіх зборах, а перше б лад у своїй родині дали, — каже, — а то набралися всього, як сучка бліх.

— Це ж національний обов'язок бути скрізь активним, — відповідаю їй. — От, ви не свідомі, мало скрізь буваєте, відстали від життя...

Христя підскочила, розсердилася, як зарепетує:

— Не я відстала від життя, а ви всі активні відстали. Скільки на еміграції живете, все в своему оточенні бігаєте, кричите, думаете, що діло робите, а справді — це метьшиня, багато галасу знічев'я. Всі ваші погляди за останні 25 років не змінилися, все вам байдуже, і, крім своєї біганини, нічого не бачите. Думаете, тільки й світла що у вікні...

Я так і присіла від несподіванки. Як можна таку контролерсью говорити. Кажуть, муж і жона — одна сатана. Неправда, дві. І чоловік її підскочив та й собі кричить:

— Що, правда очі коле? Та всіх ваших голів організацій, всіх красномовних по зборах, отих видатних, активних, що всіх повчают — чому їх діти та внуки українською мовою не говорять? Хіба це не національний обов'язок? А то в них виходить: чужу біду і на воді розведу, а своїй і кінців не зведу...

Я хотіла йому заперечити, приклад навести, але так нікого й не могла згадати — пам'ять погана стала. А він далі горлає:

— Всі ви в інтелігенцію бавитесь, звисока на людей простих дивитеся, а риба від голови смердить!

Аж тут мене чоловік кличе:

— Іди, дзвонять. Сьогодні збори о восьмій, а в суботу забава.

Пішла я та хоч на чоловікові злість зігнала. Пізніше, як помирилася, пожалілася йому на сусідів, а чоловік мене й порадував:

— Не звертай на них уваги. Вони напевно комуністи, коли таке кажуть. А може й агенти...

Аж тут діти кричать: — Мам, гаррі ап! — Це вони мене на збори підганяють.

Говоріть, — кажу, — по-своєму.

А вони кажуть: — Ми ж і говоримо по-своєму...

А збори в нас сьогодні важливі. Будемо обговорювати — яка мета нашої діяльності. Вже ми довший час цю тему обговорюємо. Треба буде захопити сандвічів і щось з випивки. Однак вся ця активність дуже втомлює людину. Я знаю, сусідка зразу сказала б:

— Танцювати не хочеться, та черевички просяться.

Але цур їй, не хочу й настрою через неї собі псувати. Незабаром буде з'їзд, а мені ж доручили написати доповідь: «Як виховувати нашу молодь в національному дусі». Тема поважна, але мені не первина, впораюсь. А до сусідки більше не піду, і її на свій поріг не пущу.

Чудна людина

Не знаю як інші, а я дуже люблю ходити по зборах. Перш за все, почуття, що виконуеш громадський обов'язок, робиш щось корисне. Все ж таки, це не таке прозаїчне, як прибирання хати чи варення вечері. І коли подумати — що тривалого в домашній роботі? Сьогодні прибрав, а завтра знов починай спочатку. А збори — це вже інша справа.

Ось сиділа я недавно на одному ювілеєві. Відзначали двадцять п'ять років існування організації. Годину перечисляли, хто в якому році приходив на збори, хто був в управі, і все прізвища й прізвища... І повна заля людей сиділа і слухала. Потім всі плескали й казали, яка була зроблена важлива праця. А прибираєте ви і варіть, хоч сто років — ніхто не буде цього виголошувати, ніде це не буде записане, а медалі й поготів не дістанете.

Особливо важливі жіночі збори. Тут вам і нагода побачити останні моди, почути новини (які часом ще й не стались), обмінятись клопотами, хворобами та діетами. І все це в той час, коли робите корисну справу.

На жаль, цього разу я приїхала на збори з запізненням. Цигарковий дим заповнював усю кімнату. Чути було голосні розмови. Напевно тема була цікава, бо всі говорили разом.

— Нарешті, нарешті, — почулися слова, звернені в мій бік. Моя кума Наталя, маленька, круглењка бльондинка з фарбованим волоссям, підкотила до мене і швидко зацокотіла:

— Гальо, як ти філінг, лав? Що, мабуть, трефік великий? Ох, ти не знаєш, що ти місаєш! Скільки ми справ зафіксали! А головне, новина — до Ліди приїжджає на голідей неф'ю з України. Ох, вона така ворійд. Каже, треба викинути з хати увесь рабіш, і вже замовила нові карпети. Я ж була така бізі цей вікенд, готувалась до

крісмесу, садила коло хати багато плентсів. А серед тижня бігала по шопах...

Кума на хвилинку спинилася, щоб набрати повітря, а я, скориставшись з цього, поспішила з своїми новинами.

На зборах, при обговоренні нашої праці, я виступила і сказала:

— Нам припадає виняткова нагода зустріти людину з України. Нашим завданням є показати їй перевагу демократичної системи, силу свободи, нашу заможність, нашу культурну вищість.

Всі плескали.

— А я гадаю, — мовила Таня, — що запрошувати треба лише до людей, що мешкають в багатій дільниці. Щоб все було репрезентативне...

Перший вечір ми вирішили улаштувати в лікаря Вищенеба.

Племінник з України, Андрій, приїхав за чотири тижні в суботу. Настали чудові теплі дні. Увечорі ми з чоловіком збирались їхати, щоб уперше зустріти гостя з України.

— Мам, — гукнув син з кухні, — як спелувати слово «бджола»? — Він робив українське завдання.

— Як ти говориш?! — закричав чоловік. — Треба казати, як писати слово «бджола».

— Наша вчителька, — відповів ображено син, — сказала нам: «Всі ви мусите мати дикшинери, щоб вірно спелувати»...

— Дай дитині спокій! — гукнула я Остапові. — Глянь краще, чи пасує мені це намисто, а навчання мови лиши вчителям...

Дочка включила радіо, і звуки найновішої поп-пісні заповнили хату. Треба було швидше тікати.

Лікар Вищенеба прийняв нас гостинно. Глянувши на гостей, я з задоволенням побачила, що присутні були лікарі, адвокати, інженери. Ось зайдов чоловік середнього зросту, середнього віку. Це був Андрій. Ліда людей тут майже не знала і стояла останочко. Її ні з ким не знайомили, вся увага була на племінникові. Запросили до столу. Дивлячись на їжу, я зразу прикинула, скільки

що коштувало. Задзвеніли чарки, потекла розмова.

По дорозі додому Остап сказав:

— А знаєш, дорогенька, Андрій виглядає звичайною людиною, і мова його краща від нашої.

— З вами, чоловіками, хоч не їдь ніде, — сердилась я.

— На їжу накинулись, наче три дні не їли, пили без міри...

Остап мовчав. Напідпитку він завжди був у доброму настрої. Раптом чоловік голосно розсміявся:

— Знаєш, дорогенька, Василь, як випив, розговорився та й каже Андрієві: «Хочеш, ми тобі молодичку дістанемо, щоб не сумно було на голідеї? В нас все можна». А той почервонів і відмовився. А вчора його водили на фільм «Останнє танго». Дома такого не побачить. Хай пам'ятає Захід...

Наступної неділі ми возили Андрія по місті. Також об'їхали й показали всі наші флети. В нас їх аж шість. Кожний збудований за довгі роки відпрацьованого овертайму. Хай знає гість з України, що ми тут життя не марнуємо. Показуючи кожний флет, чоловік розказував, як плянували, як заробляли, як будували. Час пролетів так швидко, за обід згадали аж увечорі.

Пізніше, лягаючи спати, Остап сказав:

— Знаєш, дорогенька, чудний той Андрій чоловік. Ніякого захоплення не виявив, коли на флети дивилися, навіть позіхнув...

— То, — відповідаю, — боїться показувати свої почуття... Ти звернув увагу на вечірці: їв мало, пив мало, говорив мало. Все для пропаганди — я, мовляв, не з голодного краю, мене нічим не здивуєш...

Вранці подзвонила Ліда.

— Гальо. Сьогодні їдемо до ваших сусідів. Андрій з ними у вас познайомився.

— Це, — перечу Ліді, — не за нашим пляном. Хата в них не модерна, люди вони — відсталі, ні в одній управі чи комітеті участі не беруть...

Пролетіли чотири тижні. Останній вечір ми зібралися прощатись з Андрієм. Все ніби пройшло, як треба. Матиме що розказувати, як додому вернеться. Скільки об'їз-

дили хат, з'їли немало тортів, випили багато горілки.

— Ну, — питаемо гостя, — подобається тобі Австралія?

— Так, — каже, — подобається...

Вже коли прощались, Андрій підійшов до мене:

— Що ж це ваших сусідів немає? Обіцяли приїхати попрощатися...

Я здивувалася:

— Ми їх і не просили.

— Шкода, — каже, — вони мені дуже сподобалися. Люди привітні, щирі. І з дітьми їхніми українською мовою міг говорити. А книжок скільки мають. Такі, що в нас і не дістанеш. Так, дуже цікаві люди...

— Ти мав рацію, — рекла я Остапові, — Андрій чудний чоловік, захоплюється нашими сусідами, книжками. Велике діло — книжка. Прочитаеш раз, і лежить рокаами, даремно гроши витрачати. Книжки, аби охота, можна і в бібліотеці позичити. Флети — це справа інша. Щоб придбати, треба праці, сприту, розуму — і завжди приносить свіжу копійку...

Чоловік позіхнув і згідливо махнув головою:

— Дорогенька, він думає, що все нам від Бога пішки прийшло. А ми доляр до доляра складали, день і ніч робили, бо ми еміграція не проста, а політична!..

О П Т И М I С Т К А

На мою думку, світ поділяється на оптимістів та пессимістів. Себе я зачислю до оптимістів. Я ніколи нічим не турбується, завжди живу з вірою, що все буде добре. Навіть коли моя дочка провалилась на іспитах у школі, я сприйняла це по-своєму:

— Нічого,— кажу,— твій дід прожив без освіти, я прожила, і ти собі раду даси...

Через це в мене нерви міцні і здоров'ям можу похвалитися.

А моя кума Люба на все дивиться пессимістично. Вона це називає реалізмом. Часом, коли ми сходимося, розмова переходить на емігрантські проблеми.

— Українці найбільш організовані з усіх емігрантів, — виголошує я. — Вони роблять багато корисної праці для батьківщини...

На це кума махає рукою:

— Якраз із нашими кащі навариш...

Потім переходимо до справ поточних.

— Сьогодні, — кажу я, — академія. Ти ж підеш?

— Ні, — відповідає вона. — Я тих академій стільки наслухалась, і кожного року те саме. Все товчуть воду в ступі. Хоч би щось нового сказали...

Оце вам приклад пессимізму. Як можна про тих самих поетів, письменників чи події щось нове сказати? І для чого нове казати? Так, ідеш на академію, сідаеш і вже наперед знаєш, про що говоритимуть. І ніяких несподіванок. В житті їх і так досить. А не подобається — теж можна добре час провести: глянути, хто прийшов, з ким прийшов і в чому прийшов. Потім буде про що тижнів два говорити.

Якось зайїжджаю до куми, а вона польську програму слухає.

— Знаєш, — каже, — цікаве, не те, що наші передають...
Такий негативний підхід мене обурив.

— Як це, чужі тебе цікавлять, а українські програми
ні?

— Так, — каже Люба, — наші все повчають, все лек-
ції якісь читають, а хочеться почути щось для розваги.

— Де ж, — вигукую, — твій патріотизм!? Та й повчи-
тися нікому не пошкодить. Якщо ти така розумна, напи-
ши цікаву програму, радіокомітет закликає всіх брати
участь, нагоду дae.

Люба пессимістично кривиться:

— Дають і... з рук не пускають, — каже вона. — Інші
пробували, не вийшло. Все мусить крізь їхню цензуру
пройти, в їхні рамки вкластись...

Одного разу кума заявила, що на танці більше не піде,
бо домівка, бач, їй не подобається.

— Треба, — ремствує, — вже б її відремонтувати.

От, — кажу, — ти все нарікаеш. Візьми та діло зроби.
Зараз будівельний комітет організовують, хай і твій чо-
ловік праці прикладе...

Довго вмовляла її. Вжила всю свою красномовність і
вмовила. Змалювала їй, як гарно буде, коли все розбуду-
ють: велика заля, простора кухня, нові вбиральні та кім-
ната для молоді. І головне, коли все буде збудоване, зна-
тимеш, що там і твоєї праці трохи є.

Коли я кінчала, вона зідхнула:

— Можливо, маєш рацію, — сказала переконливо.

Кожного разу при зустрічі з кумою, я допитувалась:

— Ну, як, архітектора маєте, пляни готові?

У відповідь чула самі нарікання. Біда з пессимістами.

Заходжу колись в домівку, а там люди групами сто-
ять, фотограф метушиться, бігає.

— З якої, — питаю, — нагоди? Може й мені стати?

— Ні, — відповідають, — це будівельний комітет фо-
тографується. В газету вміщати будемо.

— Ага, — гадаю, — справи з розбудовою посуваються.

За деякий час стрічаю куму знову.

— Як ваша розбудова Народнього дому посувається?
— запитую.

- Так, розбудуємо, як рак свисне! — махає рукою вона.
- А за чим, — дивуюсь, — затримка?
- За двері, — каже, — не помирилися.
- За які двері? — перепитую.

— А так, за звичайні. Не згодились за одні двері до вбиральні. Одні кажуть: тут треба двері поставити, а другі перечать: нам тут не подобається, поставимо в іншому місці. Так і до згоди не дійшли. Будівельний комітет зрезигнував, даремно стільки часу витрачено...

— Оце, — виголошуя, — зовсім негативне думання. На все треба дивитись з точки оптимізму. Зібралися багато людей, це явище позитивне. Плянували, обговорювали, це теж недаремно час витрачений. А що там через двері якісь не владналась справа, то це дрібниці. В житті треба бути приготованим до всього. Головне те, що збралися зробити важливe діло. Комітет багато часу витратив — не біда. Час — справа відносна.

І я знову виголосила палку промову про важливість громадської праці. Я чула, як кума тихо сказала:

- Вдягнулась, як пава, а говоритъ, як гава...
- Та це анітрохи не вплинуло на мій оптимізм.

А вдома без змін...

Дивно, що деякі люди міняють свої погляди, як шкарпетки. То тобі каже одне, а мине років десять — він уже змінив свою думку. Все ж таки це безхребетність. Я належу до людей постійних. Біле для мене лишається білим, а чорне — чорним. І ніякі аргументи не в силі мене похитнути. Про таких людей говорять: надійний, як кам'яна гора. Сусідка моя, правда, скептично говорить: «Горбатого могила виправить».

Візьмім, наприклад, наше ставлення до батьківщини. Кожна письменна людина, читаючи пресу, знає, що контакти рішуче шкідливі. Всі наче згоджувались, а тепер довірююсь, що дехто зі знайомих нишком листується з домом і навіть шле пакунки. А там гляди, ще почнуть читати радянські книжки і ходити дивитись на приїжджих з дому артистів.

Останнім часом я запримітила, коли розказую про життя на Україні, що люди махають рукою і кажуть:

— Ти вже років із тридцять там не була...

— Може, — перечу, — і не була, але знаю, що все там без змін...

А все ж, втрата авторитету змусила мене задуматись. Поїду, думаю, на власні очі побачу.

А сусідчина дочка Олена просить:

— Поїдемо разом...

Проводжати зібралися всі знайомі. Кожен пораду дає. Чоловік нагадує, щоб розказала про наші достатки; інші прохають усіх повідомити, скільки в нас українських школ, учнів, домівок.

Нарешті, літак відлетів. Стало якось аж страшно. Добре, гадаю, вам говорити про домівки і школи, а тут аби самому цілому вернутись.

Сусідчина дочка жартує:

— Держись, Хома, надходить зима...

— Ти, — навчаю я, — уважай на кожне слово, інакше в Сибірі опинимось...

Прилетіли в Київ. Чути повсюди лише російську мову. Я ж, як на лихо, забула і так намагаюсь по-їхньому говорити. Олена говорить українською мовою, з мене сміється.

— У вас, — каже, — не російська мова, а вінігret. Розмовляйте по-своєму, вони зрозуміють...

Скільки за тих три тижні я оглянула парків, музеїв — не можу згадати. З людьми намагалась не говорити, все ж небезпечно. Олени ніколи не бачила. Вона познайомилася з якимись студентами, все роз'їжджала.

Пізніше я зустрілась з сестрою. Наче ми рідні, а справді чужі. Хвалюся, як живемо, що маємо чотири авта. Вона недовірливо слухає. Правда, в нас авт лише двоє, але часом для ефекту не шкодить прибавити. Скрізь я мовчала, а перед сестрою, думаю, дай хоч душу одведу.

— Так, розумна кума, як кухва пшона, — зідхає вона.

— Ми, — веду далі, — скільки праці прикладаємо, щоб дітей у рідному дусі виховати. Так мучимось, щоб мову зберегти...

— У вас, — кажу, — такі непорядки.

— Ви мучите... — дивується сестра. — Так, по тобі видно, що ти замучена...

— Як, — кажу я, — виглядаю, то це нічого спільногого не має. Я може зверху, як троянда, а серце мое кров'ю від жалю стікає. Москалі вас товчуть, а ви терпите...

— Бере вовк, і вовка візьмуть, — говорить сестра.

— У вас, — веду я, — все без змін...

А вона сміється:

— В нас зміни є, інакше ти б не приїхала. А ти от не змінилася, все той самий характер. А дисиденти, це хіба не зміна? А скільки книжок написано після війни? Ти їх читала?.. Не турбуйся, ми не такі вже й байдужі, як ти думаеш. Україна самостійною буде. Може не зовсім такою, як ти хочеш, але буде...

А я кажу:

— Як не така, як я хочу, то ніякої не хочу і все!..

Згодом, чую, сестра чоловікові каже:

— Пам'ятасш Чехова «Людина в футлярі» — оце ї вона. Ізольвана від життя...

Отаке про мене! I враз, мов крізь сон, згадалось — так ми казали про старих емігрантів, коли їх уперше зустріли.

Розчарувалась я всим. Люди пасивні, ніхто не висловлюється патріотично. Прощається з сестрою в пригніченному настрої.

Ідемо з Оленою потягом до Харкова.

— Що, — питаю, — розчарувалась?

А вона (її очі сяють):

— Ні, я захоплена. Київ чудовий, люди привітні...

Я аж злякалась — то ж усе діє пропаганда навколо.

— Що, — шепочу, — ти життя їхнього не бачиш?

Олена перечить: — Ви змішали грішне з праведним. Ви про владу, а я про людей. А це речі різні. Не бійтесь, я ілюзій не маю. А знаєте, я зустріла родину. Жили в Сибірі 25 років, та діти говорять чудовою українською мовою...

Я їй не вірю. Де вона тих людей знайшла? Ідемо, а в мені наче вагони вистукують: «Все-без-змін, все-без-змін»... Олена не вірить. Прислухається: «Надія-е, надія-е», — виспівує вона.

Прийшов останній день перед від'їздом. Мені аж поглеждало. Дай, думаю, засну й відпочину. Твердо заснула, мабуть, уперше за цілу подорож. Прокидаюся, глянула — темно і сонце заходить.

— Проспали, — кричу Олені, — літак відлетів!..

Вона скопилася, глянула в вікно, а тоді тихо рече:

— Ви помилились, це не захід сонця, сонце ще зійде!..

Це правда, що зі страху я переплутала, думала, що вечір, а воно ранок. Увечорі ідемо на аеродром. Подаю квитки й кажу по-англійському сусідчиній дочці, щоб інші не розуміли: — Думала, що не дочекаюсь. Нарешті, ідемо додому...

А контролерка почула та й каже:

— З Богом, Парасю!..

Ми летимо. На душі так легко. Страх відійшов.

— Як гарно пройшла подорож, — mrійливо шепоче

Олена.

Я зіджаю: — Мрійниця! На жаль, — кажу дівчині, — все без змін...

Вона дивиться якийсь час мовчки, а потім:

— Ви хочете, щоб було без змін! Ви радієте, що все, як сподівалися. А зміни є! Дорогою ціною, але є! Ви їх лише не хочете бачити! І поки наша земля родить Морозів і Симоненків — зміни будуть. Ніякий терор їх не зупинить.

Я поблажливо усміхаюся: «Молодь, молодь». І поринаю у власні роздуми: так, наша надія на еміграцію. Ми збережемо мову, ідеї, звичаї. Ми принесемо їх у сліщний час на Україну. Ми навчимо їх, як жити. Так, надія лише на нас!

Ця думка заспокоює мене остаточно. Як добре жити і знати, що живеш не даремно.

Історія

Що не кажіть, а нам повезло в історії. В інших народів, як прочитаєш — аж голова обертом іде. Скільки інтриг, зрад і змагань за владу! Ось візьмімо історію Англії. Що там тільки не робилось! Королі, які мали б людям давати приклад, поводилися найгірше. Та й інші високопоставлені особи робили не краще. Словом — всі одним миром мазані. Не дивно, що нащадки все це записували і тепер молоде покоління вчиться і знає, як усе це було...

Ну, а в нас, на щастя, все інакше. Немає на світі народу, як українці. Що вже сумирні, роботящи та співучі! Одне нам не поталанило — це в сусідах. Якби не вони, ми б і державу свою самостійну мали. Ех, як подумаєш, як могла скластися наша історія! Ні, тут нам зовсім не повезло. Всі наші поразки й нещастя лише через сусідів: москалів, ляхів, татар та інших...

Мій молодший брат, Остап, закінчив університет і викладає історію. Часом ми з ним зустрічаємося і ведемо «дебати».

— Що кому болить, той про те й гомонить, — каже бабуся, слухаючи наші дискусії.

Сьогодні Остап не встиг переступити поріг і почав нарікати:

— Час нам критично на себе глянути, — каже він.

— Ми, українці, любимо на інші народи вину за свої невдачі звертати. Завжди нарікаємо, що хтось нам не допоміг...

— Всяк про правду трубить, та не всяк правду любить, — говорить бабуся. Вона в суперечку не втручається, а лише час від часу дає свої коментарі.

Братові думки на тему історії завжди наводять на мене неспокій. Світ мій такий упорядкований. Все в ньому на своєму місці, все ясно, і раптом Остапові твердження наводять тимчасову непевність.

— Ти, — говорю, — інтелігентна людина, а плетеш такі нісенітниці.

Брат хвилюється, ходить по хаті й починає сперечатись:

— Так оце добре слівце ти сказала. А ти знаєш, що воно означає?

Я дивуюсь:

— Звичайно, знаю. Людина, що має освіту...

— Так, та не зовсім, — перечить він.

— Інтелігентність — це насамперед уміння зформувати власні думки, а не повторювати завчене, як папуга...

— Не в тім сила, що кобила сива — а як вона везе, — приговорює бабуся...

— Що за вирази!.. — не витримала я.

— Ну, і вернемось до історії, — веде далі Остап. — Ти, звичайно, її не знаєш. Тобто вивчала в школі гарну казочку, що корисна для дітей. А для молоді треба знати справжню дійсність. Та в нас і дорослі повторюють про славні перемоги в минулому, замовчуючи причини наших поразок: брак національної свідомості, отаманство, байдужність та інші недоліки, що разом перешкодили створенню власної держави...

— Що ти верзеш! — гукаю обурено. — Ти не масш пошани до нашого минулого, до наших героїв...

— Справді, в нас багато було і є героїв, — каже брат.

— І, власне, з пошани до них треба правдиво висвітлювати своє минуле. Зрозуміти обставини, в яких вони діяли. Народ, який не вчиться на помилках, повторює їх знову. Наша наїvnість, що нам поможуть поляки, татари, росіяни та німці, не змінилася. Зараз ми надіємося, що американці дадуть нам Україну...

Бабуся зідхає, напевно щось згадує.

— Ех, коли б той розум наперід, що потім, — зауважує вона...

— Дітки, — звертаюсь до своїх, — не слухайте розмов старших, підійті подивитися телевізію...

— Бач, ти боїшся іншої думки, — невгаває брат. — Ти дітей своїх виховуєш, як тістечка печеш — по рецепту: сім років української школи, десять років молодечої ор-

ганізації, десять років танців або співу — і з цього має вийти щирий українець. Але вони живі люди, а не машини, в які закладають програми...

— Я не вчу по рецепту, — заперечую, — просто не хочу, щоб вони чули шкідливі думки...

— Не в лоб, так по лобу, — додає бабуся.

Якби це говорила чужа людина, я б її і на поріг не пустила, а брата шкода. Пропаща людина! То все розуму по університетах набрався.

— Молоді, — пояснюю, — треба любов до свого народу прищепити, гордість до нашого геройчного минулого. А твоя критика дасть їм почуття меншевартості...

— Постимо, а сала меншає, — свої п'ять вставляє старенька...

Ох, як не люблю сперечатись! Чому не слухати старших.

— Люди, що бояться критики, мають велике почуття меншевартості, — оголошує Остап. — А в нас на дрібні сварки присвячується багато часу, а найменша критика минулого викликає велике обурення...

— Зразу накриють мокрим рядном, — бідкається бабуся.

— Ось недавно, — продовжує брат, — в університеті студенти мені сказали: ви, українці, ненавидите росіян, а тому і в історії не об'ективні. З географією в нас не краще, — зідхає він. — Тут також панує паперовий націоналізм. По школах, навчаючи молодь, ми сунемо кордони України, як нам заманеться...

Бабуся хоче все звести на жарт:

— Ой, піч моя, піч, — каже вона, — коли б я на тобі, а ти на коні, славний би козак був з мене...

Після таких розмов ми з братом не говоримо місяців зо два. Звичайно, він помилляється з свою критикою й аналізами. Досить, що вороги нас ганять. Ні, молодь треба виховувати в бадьоро-патріотичному дусі. Хай ненавидять москалів і ляхів. Наші всі сили треба витратити, щоб молодь думала точнісінько, як ми. А коли будемо всі однаково думати, легше дійти до однієї мети.

Як чудово промовляли на останньому ювілії. Сидиш,

іси-випиваєш, слухаєш патріотичні вислови, що повторюються без змін з року в рік, і душа сповнюється патріотизмом. Після таких промов, як ми можемо не перемогти. Хай знають нашадки всі наші перемоги та геройчні чини! А якщо були якісь поразки та похибки, то що було — те загуло. Інші народи люблять шукати помилки в своєму минулому. Може, воно їм помогає. А нам треба себе хвалити. Дарма, що моя бабуся на таке каже:

— От, мамо, хвалять нас — чи ви мене, чи я вас...

А брат і собі додає:

— Хвалений борць надвір виливають...

Але ж то приказки, всього-на-всього, придумані народом. І коли вже на те пішло, то мені більш до душі приказка: полову їмо, а фасон тримаємо...

Дисиденти

Колись життя було багато простішим. Мучилися ми на еміграції, як і годиться. Справляли уродини, весілля, христини. Співали патріотичні пісні і тим повністю вичерпували свій обов'язок перед батьківчиною. А діяльність яка була! Щонеділі збиралися ради якоїсь оказії. Піднімеш, було, чарку, вип'єш «за матір Україну», огірочком-вареником закусиш і почуваєшся патріотом.

Також окремою активністю було ходіння по зборах. Ох, якби записати всі ті години, що висиділи ми на засіданнях, слухаючи довгі та розумні промови. Ось де проявлялася наша активність, красномовність, роботягість і наявність терпеливості. Моєму чоловікові, як набридне дітей глядіти, то й каже:

— Мабуть, міністри в Канберрі стільки не засідають, як ви.

А тепер інакше. Відколи тріснула залізна заслона, справи наші погіршали. Коли ж і дисидентів почали на Захід пускати, то діла наші стали зовсім погані.

Раніше, було, скажеш авторитетно про становище на Україні, — ми, мовляв, зв'язки маємо, — і кожен вірив. Все приймалося за чисту монету. Тепер розумні стали — не вірять, глузують:

— Розказав Мирон рябої кобили сон, — відповідають.

Так національна свідомість знизилася. Дисиденти наш авторитет підрвали.

Син мій і то зміну помітив:

— Я, — каже, — демонструвати більше не буду. Досить. Ми за дисидентів демонструємо, а вони, як прийдуть на Захід, ідеї свої за самостійну Україну розповсюджують, які зовсім інші від наших.

Я з сином згоджуємся.

Тепер не знаєш, де на тебе неприємність чекає. Пішли ми з чоловіком до кума на весілля. Все як треба — іlli,

випили, а потім почали говорити на актуальні теми. От кум і каже:

— Нащо вони тих дисидентів пускають? Хай би сиділи по психушках. Ми б демонстрували, патріотичне діло робили б і спокій би мали. От, приміром, випустили такого Леоніда Плюща з родиною. І що він говорить! Що він говорить! І навіть до жодної з наших партій пристати не хоче.

— Еге, — підморгує мій сусід справа. — Ви гадаєте, що спроста їх пустили. Ні, то не інакше, як для провокації. Вони вдають дисидентів, а насправді не інакше, як агенти.

А сусід зліва заперечує:

— Ні, — каже, — вони дома хитрі. Бачути, що психушкою Плюща не зламають: «Паняйте, — говорять, — на Захід, там вам емігранти бобу дадуть». Це воно, начебто, з вогню та в полум'я.

Тут і я в розмову встрияла:

— Дисиденти гадають, що у вільному світі все вільно говорити. Диваки. А, може, ненормальні? Хто при здоровім глузді кине добру роботу, позбудеться друзів, піде в тюрму — і все це задля правди. Адже ложкою моря не вичерпаєш. Інша справа нам, емігрантам. Тут можна повчати, як людям на Україні поводитися, ганьбити слабодухих, бо ж чужими руками легко жар загрібати.

— Я чула, — каже кума, — що Плющ жив, і жінка його жидівка. Ви помітили, яке ім'я в неї неукраїнське — Татяна. Та ще й жидів вони називають євреями.

У кутку сидів молодий студент. Глянув на нас раз, другий та й говорить:

— Що, дисиденти вам не до смаку? Болото ваше емігрантське сколотили? Нарікаєте, що на батьківщині немає волі слова, а самі, як хто не з вами аби могли — путом би задушили.

Нам аж мову відібрало. Подумайте, яке нахабство! Він же розходився — і не зупиниш.

— Я, — кричить, — оповідання недавно написав про те, як людина приїхала здому, розчарувалася Заходом, і покінчила самогубством. А редакція мені й відповіла:

«Ти сам повісся, а такого не пиши». На Україні хоч «Самвидав» працює, а тут, як забракують, куди не кинешся, скрізь клин.

От вам і зміна. Дочскалися! Ми на нього й напали:

— Що, — гукаємо, — ти базікаєш? Плющ, може агент, може ненормальний, може жид, а коли не він жид, то жінка або хтось з його родини!

Студент хоч би тобі що. Порівнює це до байки Глібова про вовка та ягня:

— «Не ти, то брат твій був... А ні, то батько, коли не дядько...»

І що на це можна сказати? Ввесь настрій нам зіпсував. Так ні, мало йому, ще й давнє згадує:

— Галиною Колесник ви як захоплювались, — говорить він. — Плакали, слухаючи її спів. Потім десь комусь щось не сподобалося. Приїхала вона знову в Мельборн — ви й прийняли. На сцені, замість декорації, повісили вицвілу ганчірку. Пустили чутку, що співачка жидівка, і вирішили бойкотувати. Не витримала Ганна Колесник. Після концерту, з сльозами в очах, запротестувала зі сцени проти такого ставлення.

— Це було з її боку нетактовно. Покірну голову меч не січе, — пробурчав кум.

— Треба було змовчати. Недарма кажуть, покірне телятко дві матки ссе, — додала я.

З весілля повернулися рано. Якраз нагулялися! Незабаром і син із своїх сходин прийшов:

— Будемо, — говорить, — мати дебати на тему: «Яка більша користь із Мороза: чи як він у тюрмі сидить, чи як на Захід випустяТЬ?»

Оце, думаю, розумно. Хай добре поміжкують. А то чого доброго випустяТЬ його, приїде і теж стане свої думки висловлювати. Адже його погляди можуть бути інші від наших! Тут Плющеві ради не дамо, а то ще з Морозом морока буде. Просто конфуз з тими дисидентами. Їх би перевиховали перед тим, як між емігрантів пускати. Бо, як кажуть люди, ненагріте залізо не зігнеш.

ЗДВИГ

Зустріла мене кума Люба в домівці та й питає:

— Ну, як, їдеш на здвиг?

— А що воно таке за здвиг? — дивуюся. — З чим його ідять?

— Та ні, — махає вона рукою, — здвиг — це такий з'їзд.

— Ну, — відповідаю, — на з'їзд я завжди іду. Де мене не посієш, там пожнеш.

І стали ми збиратися на здвиг. Цілий місяць, зранку до вечора, їздили по крамницях, купували суконки та інші речі. Що не кажіть, а Сідней це вже майже столиця. Найгірша проблема була з довжиною одягу. Кума каже, що в Сіднеї всі всюди ходять тільки в довгих сукнях. Де вона таке вичитала? Після довгих дискусій ми вирішили взяти шість довгих суконь, п'ять середніх, а решту коротших.

Нарешті, ми в Сіднеї.

— Поки, — кажу Любі, — тут здвигатись будуть, давай чкуренем у пластовий табір, дітей відвідаємо...

Поїхали туди. У таборі наші із Мельборну та Аделайди вже кілька днів роблять, з них аж сім потів ллеться. «Треба, — кажуть, — поки господарі з Сіднею приїдуть, збудувати кухню, душі і вбиральні. Щоб усе готове для них було».

Пішла я на кухню. Після довгої подорожі істи захотілося. На кухні зраділи:

— Ставай, — кажуть, — варити, бо нікого немає.

— От тобі, бабо, ѹ Юріїв день! — думаю.

Нічого не зробиш — довелося рукава закачувати й робити. Втомилася за день, вже ніч надходить. Та, спасибі, деякі меткі начальники приходили й помогали порадами:

— Ви, — кажуть, — рухайтесь швидше, то все й швидше зробите!

Велике діло — це досвід. Як добре, коли ним діляться.
А кума помагає варити та й каже:

— Розірвись надвое, скажуть, чому не на четверо...

Кинулись ми, щоб хліб дітям видавати, аж там тільки
п'ятнадцять хлібин на чотириста осіб.

— Даруйте, — кажу, — навіть Ісус Христос, як ділив
хліб, більше його мав, ніж ми. А я людина проста, гріш-
на — робити чуда не можу...

Поїхали купувати хліб. І так накрутилася, як білка
в колесі.

Ось і Пласт Орликіяду влаштовує. Поїхали й ми на ту
оказію. В дорозі Люба, як глянула на мене, і в крик:

— Ти ввесь Мельборн осоромиш! Суконка твоя на пів-
тора інча коротша, ніж за приписами останньої моди!..

Я перелякалась. Це, думаю, мода змінилася, поки ми
з Мельборну до Сіднею добиралися. Кума сердиться:

— Нас, — каже, — й кури засміють!

Заходимо до залі — і справді, всі до одного дивляться
на мене. Хитають головами і кажуть:

— Сукня на півтора інча закоротка...

Почалася Орликіяда. Посідали за столами на сцені ді-
ти: з Аделаїди, Мельборну й Сіднею. Вийшов чоловік і
давай запитання їм давати. Що то були за питання! Скі-
льки було тих запитань! Кажуть, сіднейці два місяці їх
завчали. І молодці — все знали й виграли. А мельборнці
та аделаїдці чи ледачі були, чи тих питань наперед не
отримали — але малощо і знали. Кума підскакує:

— Це, — вигукує, — неподобство, що вони питаютъ, в
якому році якийсь там гурток заснований, як він назива-
ється, і хто його заснував! Для чого воно дітям потрібне?
Краще б щось про сучасних письменників на Україні й на
еміграції, чи про світові події питали б.

— Ти, — кажу їй, — не гарячися. Про події та про лю-
дей вони, як не ледачі, прочитають. А де якийсь гурток
засновано, як він називався і хто його заснував, ніде не
прочитаеш. І такі важливі дані молодь не знатиме. І буд-
де катастрофа!..

Потім була перерва. Дивлюся, а на залі люди як не з
Аделаїди, так з Мельборну, а сіднейців наче корова язи-

ком злизала. Кажуть, жарко було. От після перерви почалися дебати. Знов поділились діти на три групи — Аделаїда, Мельборн, Сідней. Окремо сидять три судді, слідкують, щоб усе за приписом відбувалося. Вийшов сеньйор і промову коротеньку сказав:

— Ви, — каже, — пам'ятайте: не важливо, чи ви виграєте, а головне участь брати. Такі з'їзди молодь зближують...

Почалися дискусії.

Сіднайці зразу в атаку пішли. З інших стейтів аж пір'я летіло! Деяким батькам, мабуть, трохи соромно було, бо обличчя руками закривали. Ну, сіднайці молодці, нема що й казати. Обізвали своїх опонентів ослами, божевільними та іншими подібними словами. І радили своїй опозиції піти до божевільні або, в кращому випадку, — до психолога. Знову моїй кумі це не сподобалося.

— Це, — каже, — сором, що дорослі так учать дітей дискутувати. Вони мусять вчитись перемагати в розмові знанням, логікою, аргументами, а не зливою образ. А що буде з них, як вони виростуть? Та вони батьків перенесуть, чуби одне одному повиривають...

— Ти, — кажу Любі, — не хвилюйся. Ти відстала від життя, нових методів виховання не знаєш. Хай дітки вчаться, як жити на світі...

На мою думку, дебати пройшли блискуче. Батьки всіх стейтів добре підготувалися. Видно не один вечір попріли, як діткам промови писали. Шкода лише, що деяких слів діти й вимовити не могли, коли читали. Мабуть, не знали їх значення. А загалом добре читали. На кінець один з суддів вийшов і похвалив учасників. Все, мовляв, відбулося, як годиться.

Після Орликіади ми почали відвідувати вечори з мистецькими та іншими виступами. А надворі припекло. Ходимо з кумою в довгих сукнях і трохи не мліємо, а все ж фасон давимо — короткого нічого не надягаємо. Попали ми раз на одну нараду, а там всі говорять, сперечуються. Сиділи ми, слухали, а Люба й каже:

— Корова реве, ведмідь реве — а хто кого дере, і чорт не розбере...

Некультурна в мене кума.

Потім пішли ми на художній вечір. Хто не виступить, ми з кумою плещемо в долоні. Вона нарікає, що в неї вже руки болять від оплесків.

— Ну, ти, — кажу, — й делікатна, дома он люди все життя плещуть і здорові...

Коли це бачимо земляк з України в залі сидить. Ми до нього:

— Що, — кричу ще здалеку, — насолоджуєтесь нашим мистецтвом. Бачите, які ми співучі, балакучі і взагалі активні. Поїдете додому, обов'язково розкажіть про наші досягнення... Ну, і при нагоді прочитала землякові доповіді на тему національної свідомості, досягнення еміграції в боротьбі за самостійність, виховання молоді і плекання української мови. Нічого не пропустила. А тут діти прийшли, перебили:

— Мам, — кажуть, — ми тайерд. А взагалі, тут борінг, і дед надворі чекає...

А земляк каже:

— Ворона за море літала, а розуму не набрала...

Після всіх наших походеньок, добре втомлена, я прибула в пластовий табір. Речі дітей збираю і турбується, як воно буде з транспортом. Того вечора нам додому їхати з Сіднею. Даремно я хвилювалася. Кажуть, Бог не без милости, а козак не без щастя.

Колись дівчиною вчилася я плавати. Може, думаю, доведеться десь в морі або в океані рятуватися. Але в житті все стається багато простіше. Всі мої плавацькі здібності пригодилися якраз у таборі.

Стою я ото, чекаю — ось-ось імпреза кінчиться, і буду просити, щоб хтось підвіз. А тут раптом хмари найшли і пішов дощ. Не дощ, а потоп! Дивлюсь, а на наше шатро згорі стіна води йде. Я не розгубилася: наплечники діткам надягла, валізи скопила — і попливли ми.

— От, даремно ми турбувалися, що шатра не обкопали! — кричу людям.

І так нас хвилею донесло до Сіднею і викинуло на пілон.

Приїхали до Мельборну. У Сіднеї парко, а в Мельбор-

ні холодно, як на Сибірі. Та це не біда: усякий қулик до свого озера привик.

І так закінчилися наші поїздки. Ми з кумою були учасниками важливих історичних подій. Коли Люба все ввесь час критикувала, я поблажливо казала:

— Риба не без кості, чоловік не без зlostі...

Нащо критика? Іж, Левко, хоч і глевко.

Важливі справи

Славне і велике місто Мельборн. І українців у ньому багато. А які вони всі активні та дружні! От, приміром, надумає хто концерти ставити, то й зусиль великих докладати не треба, всі дружньо будуть сидіти дома і на концерт не підуть. А коли треба посваритися чи ще щось інше зробити, також довго гаятися не будуть — добру активність проявлять.

Сіднейці, звичайно, з цим твердженням не згодяться, вони рахують, що їхнє місто славніше і більше, а люди дружніші і активніші. Що ж сперечатися з ними не буду.

Так от у цьому місті Мельборні у мене багато знайомих, і всі вони кумами мені приходяться. Та з усіх моїх кумів немає розумнішого і веселішого, як кум Юхим.

Коли приходять літні місяці, діти наші їдуть до молодечого табору. А ми, батьки, шукаємо причини, щоб їжати за ними. Робимо там всяку роботу на кухні і так тиняємося по таборі. Треба ж діткам помогти. Свій батьківський табір ми ставимо недалеко і хоч там більше мамів, ніж татів, все ж офіційно звемо його «Татівкою».

Увечорі, втомлені працею, сходимось поговорити коло вогнища. Еге, що то за розмови! Не одному, мабуть, тоді добре гикається. Коли б хтось записав усі ці розмови на магнітофоні, можна б, не турбуючись, ставити концерти цілий рік. І запевняю вас, вони були б інформативніші й веселіші від усіх стандартних вечірок. Анекdotів виніде таких цікавих не почуєте.

Та ніхто не розкаже так гарно жарту, як Юхим. То вже у нього талант такий. Деякі сором'язні жіночки вдають, наче затуляють вуха, а самі й слова не пропустять. Така вже наша жіноча вдача. Потім затягаємо пісню і теж перед веде кум.

Коли приходить кінець табору, справляємо Новий Рік. Тут вам і співи і танці до ранку. Прииде дванадцята го-

дина, бажаємо щасливого Нового Року одне одному. І ніхто при тому так гарно не поцілує, як цей мій кум. Що й казати, майстер на всі руки.

Та помиляється той, хто гадає, що ніби все Юхимове життя цілуваннячко та жарти. Зовсім ні. Немає такого з'їзду, де б він не був делегатом. І тоді ви й не пізнаєте його. Спішить, портфель під рукою, зосереджений, губи стягнені — видно, що людина ділова.

— Добрий день! — гукаю, було, до нього.

— Е, вибач, — махає він рукою, — не маю часу на розмови, у мене важливі справи.

І то вже знаю, раз кум з портфелем під пахвою, жарти короткі. І жінка його дуже свідома людина. Вона теж поважно хитає головою і підтверджує: «Важливі справи». Так ми його жартома й прозвали «Важливі справи».

Недавно зустріла я кума й не впізнала: сумний, схуд.

— Що, — питаю, — сталося?

— Ех кумо, кумо, — каже він. — Все це пішло від отого останнього з'їзду. У мене з жінкою неполадки.

— Якого з'їзду? — дивуюся, та ж уже місяців зо два після нього минуло.

— Ото ж і я кажу, — підхопив Юхим, — сім літ як музика грала, а вона ще тепер скаче.

— Розказуй, — прохаю, — все по порядку, бо нічого не розумію.

Кум сумно зідхає:

— Це, — говорить, — така довга історія, як у тій приказці: дере коза лозу, а вовк козу, а хлоп вовка, а пан хлопа, а юрист пана, а юриста чортів триста...

І він почав розказувати свою пригоду:

* * *

— З'їзд пройшов чудово, мене вибрали в комітет головою. Опозицію ми знищили цілком. Все майбутнє еміграції, раптом, роз'яснилось. Ось, гадаю, нарешті можемо вести українське життя у потрібнім напрямку. Більше не буде фуречок, лише продуктивна праця. Одним словом, можливості стали необмежені. З цими думками сіли ми в авто та рушили додому.

Надходив вечір. Дорога до Мельборну далека, цілу ніч. Поруч мене сидів нововибраний заступник, Остап Помагайло, а жінки наші ззаду примостилися. Може кому дорога з Сіднею до Мельборну й не цікава, але не нам. Скільки треба справ обговорити, скільки плянів викласти.

Ідемо ото ми і розмовляємо з Остапом, а жінки про своє гомонять. Незчулися, як до містечка Ясс добралися. Заїхали в гараж, набрали бензини і знову рушили в дорогу.

І знову розмови і пляни, пляни і розмови. Довгенько ми так їхали, коли бачу попереду гараж відчинений.

— Треба, — кажу Остапові, — перед Мельборном ще раз бензини набрати.

Спинились ми, набрали бензини, пішли де треба, вже б їхати, а жінок все немає. Що це, гадаю, вони красу так довго наводять

Підійшов я до дверей та й гукаю:

— Марино, час їхати!

Ніхто не відповідає. Знову голосніше кличу. Знов мовчанка. Я тоді підходжу до робітниці, що бензину наливає, та й прохаю:

— Ми чекаємо на двох леді. Гукніть їх, будь ласка, бо нам час їхати.

А робітниця головою махає:

— Не було, — каже, — двох леді, лише ви два джентельмени.

— Як не було, леді?! — кричу. — Я зараз поліцію повідомлю.

— Клич, — говорить вона, — й поліцію, але однак у вашому авті лише ви два джентельмени приїхали.

У мене так усе й похололо. Жінку рідну загубив! Тридцять років разом прожили, а такого не траплялось. Чи тут часом не робота п'ятої колони, думаю.

— А ми напевно жінок лишили біля попереднього гаражу, як бензину набирали, — вирішує Остап.

Я розгубився. Побіг до телефону, дзвоню в Мельборн до дочки. А воно вже четверта година ночі.

— Галло, — кричу, — мати дома?!

Дочка сонна дивується:

— Мама ж, — каже, — з тобою.

— Ні, — говорю, — я матір десь по дорозі загубив.
Так вона сміється. Діти, які ото пішли!
— мають, — речу Остапові, — жінки наші пішли до
знайомого, що живе в Яссах.

Дзвоню до нього:

— Пилипе, — гукаю, — це я — Юхим, хочу знати, чи
жінка в тебе?

Знайомий теж сонний, ніяк не второпає, що від нього
хочуть.

— Жінка, — відповідає, — спить коло мене, а нащо во-
на тобі?

— Та ні, — пояснюю, — то твоя жінка коло тебе спить,
а я про свою питию.

А він не розуміє, чого б то моя жінка коло нього мала
б бути. От деякі люди нетямущі — розжуй їм, у рот пок-
лади і то не поможе.

Поїхали ми назад. Бідні жінки посиніли, сиділи на под-
вір'ї гаражу. А сердиті, не підійдеш і з вівсом. Я ніколи
не знов, що дружина моя має такий запас слів. І де вона
їх почула? Попало мені і в хвіст, і в гриву.

— Жіночко, — прохаю її, — голубочко, ти ж знаєш,
які ми важливі справи обговорювали.

А вона ніякого співчуття не виявляє. Брак у неї націо-
нальної свідомості. Зла, як тигр. Я давно підозрював, що
в кожній найсмиреннішій жінці скований тигр.

Цілу дорогу, замість того, щоб говорити щось розумне,
я мусів її слухати.

* * *

Почувши кумове нещастя, я поспівувала йому і під-
бадьорила. Хто ж і підтримає, як не кума!

За тиждень зустрілися знову на весіллі. Веселий
Юхим, клопоту наче й не було.

— З тебе, — дивуюся, — біда сходить, як з гуски вода.
Кум підморгнув і каже:

— Велике діло психологія.

Потім він присунувся ближче і тихо пояснив:

— Я жінці заявив: «Серденко, та з твоїми ораторсь-

кими здібностями не вдома з баняками сидіти, а в парляменті міністром бути.» І вмовив. Тепер вона в нас міністром преси й інформації...

От Юхим і з води сухим виліз!

Якщо комусь сталася теж така пригода, хай не гнівається, подібність лише випадкова. Це таке, що з кожним державним мужем статися може. Але ця історія трапилася з моїм рідним кумом і ні з ким іншим. А хто не вірить, хай приде до Мельборну і спитає когось з моїх кумів. І всі вони скажуть: «Диму без вогню не буває».

В и ш н я

Виховання — це дуже важлива справа. Знаючи це, я ніколи не пропускаю нагоди, щоб повчити своїх дітей. Колись виростуть і будуть згадувати мої розумні слова. От і зараз, прибираючи в хаті, я заразом веду освітню працю:

— Треба, — навчаю дітей, — шанувати свою мову. А як же ви будете її знати, не читаючи рідної преси? Скільки виписуємо журналів та газет, і всі лежать не розпаковані...

Син і дочка кривляться:

— А чого ви з татом їх не читаете? — питає дочка.

Я знаю, що в неї гострий язик, але намагаюся спокійно пояснити їй ситуацію:

— Та коли в нас, — говорю, — час є? За всі роки нашого перебування в Австралії ми ще не пропустили жодних зборів чи імпрез. А коли б ми не прийшли на них, що сказали б наші знайомі? Ви мусите самі знати, що в нас з татом кожен день і вечір розрахований. Весь час на побігеньках...

— Як на зарваній вулиці, — додає сусідка...

Вона зайшла щось позичити і, за звичаем, суне свої приказки. Я демонстративно не звертаю уваги, підхожу до столу і починаю оглядати журнал.

— От, — звертаюся до дітей, — оголосили конкурс. Написати мені есей на тему: «Чому Україна має бути самостійною державою?» Якраз вам нагода пописатися...

Діти не проявляють жодного ентузіазму. Цілковита апатія. Просто жах. Я говорю їм про національну свідомість, любов до батьківщини. Ніякої реакції.

Сусідка сміється:

— Добрі зуби та кисіль їдять...

Я підозрюю, що це на рахунок моєї патріотичності.

— А для чого Україні своя держава? — питає син.

— Ти, — дивуюся, — такий великий і питаєш! Як це для чого? Для реалізації самостійницьких ідей, для національного вдосконалення...

— Своя хата, своя правда; своя стріха, своя втіха, — додає сусідка.

— Ну, добре, — згожується син, — ми спробуємо написати есей, але ти мусиш нам допомогти.

— От учора ти була на святі державности. Напевне там про це говорили, — докидає дочка.

Я стаю в ораторську позу, але щось сказати, так і не знаходжу. Таке зі мною стається рідко, хіба з власними дітьми. Скільки тих академій одсиділа, а з голови все вивітрилося. Я пояснюю дітям, що часу в мене обмаль. Муши полагодити ще багато справ.

— Ви пишіть, а я пізніше вам дам поради, — кажу я.

Сусідка не вірить в таку одговорку:

— Сім верств до небес і все пішки, — чую її приказку...

Ми виходимо з хати на ганок. Треба ж якось позбутися непроханої гості.

— Бачите, дітки, — каже сусідка, — ось ваш тато посадив дві вишні. Одна виросла велика, бо має багато простору і сонця. А друга вишня посаджена поруч із іншим деревом. Це дерево швидко виросло і своїм гіллям заслонило її.

— Бідна вишенька, — жаліє дочка, — кожного року вона пробує цвісти, але сонце не світить на неї і багато квіту даремно пропадає.

— А коріння іншого дерева теж не дає їй рости, — підхоплює син...

— Отак і народ, — зідхає сусідка. — Щоб бути щасливим, він мусить мати свою державу. Для дерева треба коріння, щоб брати соки, а людям треба знати своє минуле, свою історію. І лише в своїй державі ця історія буде правдива, не зфальшована. Наше минуле — це наша скарбниця. З нього ми вчимося, пізнаємо себе і будуємо сучасне та майбутнє... Коли є своя держава, розвивається рідна мова. Для рослини потрібне листя, щоб воно дихало й росло. А для народу — мова. Вона потрібна для його існування, для єдності й розвитку. Поки є мова, є народ.

Він переживе всякі несприятливі умови, перетерпить хиби своїх провідників і їхні сварки, блукання та дрібненькі амбіції. Але народ, що втратить мову, втратить все...

— Жиди були розкидані по світі. Внаслідок того їх мова занепала. Їхні патріоти зрозуміли важу мови. Вони доклали старань, оживили рідну мову, оновили і зараз гебрейська мова єднає їх. Молоді покоління виростають сповнені почуття цієї єдності... Як для рослини потрібне сонце, так народові треба догляду, щоб він міг рости й розвиватися. Щоб розцвіли всі ділянки його життя: література, мистецтво, наука і техніка. І хто краще подбає за це, як не власна держава. Адже ніхто не хоче собі зла. В чужій пасіці бджіл не розведеш, — не витримує сусідка, щоб не сказати приказки:

— Чужі дбати за нас не будуть, бо чуже горе в бік не коле...

Я сміюся з сусідчиної філософії.

— Ви, — кажу, — вічно на городі порядкуєте, то і в житті всі проблеми по-садівничому пояснююте. А державність — це складна справа, а не ваші квіточки й вишенки...

Сусідка не звертає на це уваги і починає розказувати дітям, як дома вона ходила на річку ловити рибу. Пізніше йдуть інші розповіді. Її вже не спиниш:

— Вам же і тут добре живеться, все є. Чого ж ви сумуєте за Україною? — дивуються діти.

— За рідною землею і в небі скучно, — зідхнувши, каже сусідка.

— Мамо, — каже дочка, — я б хотіла ту Україну побачити.

Я із здивуванням дивлюся на неї.

— Тебе просять написати есей, а не їхати на край світу. Завжди ви міри не знаете, — закінчуя незадоволено.

Я чула, як діти між собою говорили про мене:

— Що б наша мама робила, якби Україна мала свою державу? Не було б часу бігати по зборах, сумно б їй дуже було...

Дурненькі ви, думаю собі, та на таких, як я, і весь світ

держиться.

Надходить вечір. Мені ніколи, треба їхати. Виходжу надвір і здивовано спиняюся. Син і дочка порядкують біля вишеньки. Вони обкопали її, обрізали гілки сусіднього дерева, що затуляли сонце.

— Цього року, — сказав син, — її цвіт не зів'яне передчасно. Тепер вона буде рости і розвиватися, як і інші дерева.

Пропаща генерація

Все на світі тепер стало догори ногами. І до добра це все не доведе. Гляну на молодь — і серце крається. Чим вона тепер захоплюється, про що говорить і як виглядає? І все робить не так як ми, а навпаки.

Ось і мої діти підрошли, та й згадалося мені давнє прислів'я, яке мати моя любила приказувати, років із двадцять тому: «Малі діти — малий клопіт, великі діти — великий клопіт». Пізніше, вже перед моїм одруженням, вона трохи змінила цю приказку і приговорювала: «Малі діти спать не дають, а великі жити не дають».

Видно, мама в приказках кохалася, коли їх згадувала, бо зі мною вона ніколи мороки не мала. Не те, що я зі своїми дітьми. А народ таки не дарма всі примовки склав, в цьому я переконуюся щодня.

Часом зустрінусь із знайомими, і почнемо ми свої жалі за дітей виливати. Почуєш, а в інших наче й гірше, то мені на душі й легше стане.

— Треба, — кажу, — нам такий клуб батьків закласти. Будемо сходитись і одне одному співчувати.

Якось одна знайома, що має малих дітей, і собі почала нарікати:

— Ми з чоловіком за виховання дітей сваримося, — мовить вона.

— Жіночко, — говорю, — ти ще не знаєш, що то значить сварка. Ось почекайте, хай ті дітки підростуть, отоді з чоловіком будете по-справжньому сваритися за те, який підхід мати та хто винен, що все склалось не так, як гадалось. Це ще тільки квіточки, а ягідки пізніше будуть!

Хоч мій чоловік Остап завжди тихий та сумирний був, то й з ним за нашу молодь в суперечку заходжу. Коли старший син запустив бороду, я взялася за голову і простогнала:

- Що скажуть наші знайомі?!
- Нічого, — відповів чоловік, — тепер ми зможемо розрізняти, де в нас син, а де дочка.
- Ти подивись, як наші діти вдягаються, — сказала я огірчено.
- Бідний носить, що може, а багатий, що хоче, — відказує Остап.
- А ледарі вони стали, — доказую далі своєму найдорожчому.
- Аби танцювати вміли, а робити лиху навчить, — сміється він.
- З тобою, — кажу, — якраз виховаєш дітей, все на жарти зводиш.
- Дорогенька, — відповідає чоловік, — життя таке складне, що хоч-не-хоч треба його гумором присолоджувати.
- Це молоде покоління, — невгаваю я, — пропаща генерація. От візьмім з боку моралі. Ходять обнявши по вулицях і ні встиду, ні сорому не мають. А часом на вітві цілуються на виду.
- Чи гадаєш, як стануть під парканом цілуватися, то буде краще? — питав Остап.
- Звичайно краще! — вигукую здивовано. — Адже тоді ніхто б їх не бачив.
- Минулого літа поїхали ми до молодечого табору. Поставили шатро, а недалеко від нас троє дівчат теж отаборилися.
- Дивись, — шепочу чоловікові, — до них в шатро хлопці заходять.
- А чого б їм і не заходити? — каже він. — Аж сюди чути сміхи та хахи.
- Ні, — перечу, — це неподобство, я тепер і спати не зможу. Така аморальність, можна сказати, під боком. Ти мусиш піти і заявити їм, що так поводитися не годиться.
- Вся аморальність, — відповідає Остап, — лише в твоїй уяві. Послухай, як вони почали співати.
- Ні, коли я була дівчиною, ніхто так не поводився, — мовлю обурено.
- Можливо, — втомлено зідхає чоловік, — а проте це

не завадило деяким твоїм товаришкам придбати дітей, заки вони одружилися.

Яка нахабність таке згадувати! Добре, що ніжто не чув.

Незабаром трапилася пригода, і я змогла доказати своєму непомильному, що молодь тепер пішла непутяща. Одного разу дочка привела до хати своїх товаришок. Приїхали вони з іншого міста, подорожували по нашому стейті і просяться переночувати. Я людина дуже гостинна. Істи наготовила, прийняла, як рідних. Але з першого ж дня все мені в них не сподобалося. І хто порядний, гадаю, буде отак мандрувати. Та за моїх часів дівчата ніколи самі не роз'їжджали.

І так до них придивляюся, і про все розпитую. Пройшло два дні. Подякували гості й поїхали. Кинулась я, а в мене гроші зникли. Скликаю всю родину й оголошу:

— Були в мене гроші, а поїхали дівчата, поїхали й гроші.

Я людина спокійна, слова не скажу лихого на когось, а тут і сліпому видно чиїх рук діло. А родина не вірить. Тут уже мене й чорти взяли.

— Дорогенькі, — глашу, — дурні ви всі, як сто пудів диму. Справа ясна, тільки дівчата гроші взяли. Що ж від молоді, що тиняється, й сподіватися. Ось напишу батькам, хай потішаться своїми нащадками.

І що ви гадаєте — написала. Дочка плакала, просила не робити сорому. Я б і поліцію гукнула, так чоловік відмовив.

Потім місяців за шість ті гроші знайшлися. Я вже нікому не признавалася. Не хотіла свого авторитету підривати. Та думки своєї про дівчат не змінила. Я певна, якби трапилася нагода, дівчата б ті гроші взяли. Бо гроші то діло таке — торкнуться до рук і прилипнуть.

Ні, таки нічого нам від тої молоді чекати. Живуть, як у Бога за дверима. Є що їсти, є що пити. Ні, все щось їм не так. Ну скажіть, нацо їм турбуватися про голод в інших країнах, про наслідки застосування найновішої зброї, — про те, чи видобувати уран, чи ні, про перенаселення земної кулі, забрудження природи і навіть про збереження пального.

Не вашого це ума діло, — кажу їм. — Всього на наш вік вистачить. Як біда буде, хай нащадки собі тим голо-ву сушать. Світ, — повчаю дітей, — став егоїстичний, жорстокий.

— А хто його таким зробив? — питає син.

— От, — кажу, — як ти такий розумний, побачимо, що ваша генерація зробить.

— Ой, мамо, — вигукують діти, — ти нас не розуміеш!

— А хто, — питаю, — тепер когось розуміє? Тато нарікає, що його не розуміють; ви нарікаєте, що вас не розуміють. Всі хочуть, щоб їх розуміли. Та коли б ви слухали старших і розумніших, то й розуміти б нічого не треба було. А то вся біда — самостійні стали, власні погляди завелися. Ні, все треба робити, як старші кажуть, бо старий віл борозни не скривить.

А Остап каже:

— Крутиш ти всим, як циган сонцем, бо коли змолоду ворона попід небом не літала, то не полетить вона туди й під старість...

Модерна жінка

Надворі йшов дощ. Діти були ще в школі. Я слухала музику, пила каву й думала, як добре бути жінкою, який привілей бути матір'ю. Та не довго тривала така ідилія. Першою з школи вернулася старша дочка. Розгорнувши зошит, вона поклала його на столі. В ньому виразно було написано її чергове завдання: «Якою на вашу думку має бути модерна жінка?» Донька оглянула мене хвилину, подумала і прорекла:

— Мамо, а ти в нас зовсім не модерна.

Така відвертість, в першу хвилину, збила мене з пантелику. Але потім я подумала — дитина має рацію. Нема ради, треба йти з духом часу і ставати модерною.

Все життя раптом набрало швидкого темпу. Вечори пішли на різні курси, а дні на практику і спорт. Стіни кімнат і підлоги укрилися моїми килимами. Полиці угиналися від моєї кераміки. У всяком разі, я їх так називала.

Одного разу чоловік відважився випити чаю. Обома руками він узяв зроблену мною чашку (вона була трошки важкувата), втратив рівновагу, зачепився за мій килим і вдарився головою об горщик, що висів у зробленій мною сітці. І що в цей момент чоловік сказав про всі ці зроблені мною речі, до друку не надається і краще не згадувати.

Незабаром я почала демонструвати свої знання з французької кухні. Тоді мій найдорожчий не витримав і заявив: — Наварила Луця, що не з'їсть і цюця.

Всі важливі справи вирішувала тепер я, переглянувши вранці газети й журнали. В них радили, які плянети впливали на мое сузір'я. В астрології я швидко стала експертом.

На цей час до нас нагодився кум з Аделаїди. Не бачилися ми з ним років із десять.

— Ну, як змінилася? — спитала я його, з надією, що він помітив мою модерність.

Калосний кум помалу розгладив вуса, обвів мене поглядом і промовив:

— А ти, кума, нівроку, поки обійдеш тебе, то й бублика можна з'їсти.

Після такої репліки всю родину, виключно з котом, я посадила на дієту. Що тільки не доводиться робити жінці для прогресу!

Кожен знає, що модерні жінки вміють їздити автом. Щоб було дешевше, вчти мене взявся чоловік. Отут і виявилися усі його негативні риси характеру, що досі проходили непомітно. Найгірше, примітьте, коли в людини брак гумору. На перехресті, коли мое авто замовкало і всі навколо гуділи, я не губилася, як це роблять відсталі жінки, а пробувала все звести на жарт:

— Встигнете з козами на торг! — кричала я нетерпеливим шоферам.

А чоловік червонів, сердився і говорив те, що й думав.

Все ж, не зважаючи на його пессимістичні прогнози, після довгої науки я здала іспити. Планета Плутон якраз мала добрий вплив на мое сузір'я. Чоловік не зрадів, не поздоровив мене, лише закотив очі на лоба й промовив:

— Як баба захоче, то й чорт захихоче.

Закінчивши всі курси, я спитала дочки:

— Ну, як, доною, чи тепер я модерна?

— Треба бути самостійною, — відповіла дочка, — а ти завжди, коли чогось не знаєш, говориш: треба спитати тата. Яка ж це модерність?

Ех, дуже тяжко стати модерною жінкою. Мабуть, тяжче, ніж здати третю юнацьку пластову пробу.

Захопившись ідеєю бути модерною, я стала цікавитися всім, що стосувалося жінок: тепер, в майбутньому і навіть у минулому.

Надходив день матері. Всі газети були переповнені статтями про те, як шанують і люблять матерів-жінок. Цю новину я поспішила сповістити бабусі. А то проживе

вік і не знатиме. Вона сумно глянула на мене і сказала:

— Ти піди розкажи цю казочку про солом'яного бичка комусь іншому.

— Ви, — кажу їй, — людина відстала, преси не читаєте. Всі пишуть, що на весь світ, ми, українці, від давніх часів і дотепер, найбільше шануемо жінок, а особливо матерів...

— Ото і всього шанування, що по газетах почитаєш, — перечить бабуся.

— Ні, — кажу, — ви помиляєтесь. А доповіді виголошують в їх честь, а вірші...

В нашій домівці вирішили відзначити це свято.

— Ідьмо з нами, — гукаю бабусі. — Переконаетесь на практиці, яка повага у нас матерям.

Коли ми приїхали, людей було вже багатенько. Почалась доповідь «Як ми шануємо матір». Жінки з підносами, повними тістечок і чаю, метушилися на залі. Інші на кухні готували канапки. Від захоплення, що їх шанують, з лиця у них капав піт. Чоловіки, як і годиться, сиділи за столами і на здоров'я жінок пили чай, а дехто витягав з-під столу й щось міцніше.

Глянула — аж там кумів повен стіл. Сіли й ми до них. По першій чи по другій чарці, один з присутніх вирішив сказати промову. Ми його називаємо літературним кумом. Бо час від часу він друкується, і всі за це його поважають. Говорив кум захоплено, розумно. А його жінка і собі хотіла пописатися, але це їй не вдалося.

— Помовч, бабо, це не твого ума діло! — сказав їй кум і далі повів розмову про те, що жінки такі ж розумні, як і чоловіки.

Тут мій чоловік не витримав і каже:

— А моя жінка теж у газету пише.

Від несподіванки кум на хвилину спинився. Потім глянув на мене, підморгнув і питав:

— Про що ж ти, кумасю, пишеш? Про маринування грибів чи про те, як пекти тістечка? — і сам засміявся із свого власного дотепу. Потім він заявив, що деякі жінки самі не знають, чого вони хочуть. Не хочуть, щоб їм

відчиняли двері, цілували руки, давали місце в автобусі.
Просто кумедія з ними.

Але тут у розмову втрутилася моя дочка:

— Ми, — каже, — нічого не маємо проти всіх цих пільг. Але, коли за це треба платити гідністю, закупувати свої таланти, тратити власну індивідуальність, то це завелика ціна, щоб платити за дрібні вигоди. Я хочу мати однакові права у житті на освіту і працю. Та коли за це мушу стояти в автобусі, чи сама відчиняти двері, я з радістю це буду робити.

Я дивлюся на неї і думаю свое: треба в чоловіка попросити грошей і купити нове вбрання, яке бачила вчора. І тоді, нарешті, я буду модерною жінкою.

Патріот

Сталася історична подія: Леонід Плющ прилетів до Мельборну. Комусь, може, й байдуже: прилетів, то й одлетить. А мені з цієї нагоди велика турбота. Цілу ніч перед цим не спала і все думала: їхати мені на летовище його зустрічати чи ні? Та й взагалі, як нам із ним бути? Одні за Леоніда Плюща, інші проти. Аж голова обертом від того йде, не знаєш, на яку стати. Чи, гадаю, буду патріотом, як піду зустрічати Леоніда Плюща, а чи, навпаки, — краще сидіти дома і... «моя хата скраю, я нічого не знаю»...

Але тут прийшла сусідка і розв'язала мою дилему:

— Нема чого довго мізкувати, поїхали на летовище, — каже вона.

— Тобі, — кажу, — легко говорити, а мені треба за свою патріотичну репутацію подумати. Бо ж гляну з одного боку на Плюща — самі мінуси. Кажуть: не християнин і патріотизм у нього інший, як у нас. А знову гляну з другого боку: а що як комусь проясниться і оголосить Плюща стовідсотковим патріотом і християнином? Що ж тоді? Так що недоступи — біда і переступи — біда! Знала я перед ким звірятися! Напала сусідка на мене:

— А хто ж по-твоєму християнин? — питает вона мене.

— Думаеш, як до церкви підеш і всі ікони перецілувеш, уже ти й християнка? А він же за інших своїм життям ризикував, хіба це не християнство? Багато твоїх християн це зроблять?..

— Твоя філософія, — відповідаю сусідці, — тут не на місці. Ми на кожній академії своє життя за народ віддаємо, а ти в дрібниці заходиш. Та й патріотизм Плюща відмінний від нашого емігрантського. Ми 35 років свій патріотизм бережемо, він у нас, можна сказати, музейним зробився, а в нього, живий, реалістичний. Аж страшно!

Але вмовила сусідка таки мене — поїхати. А на лето-виці вже людей з п'ятдесяти зібралися. Дехто навіть з квітами. Нарешті, літак прилетів. Виходить Леонід Плющ. Середнього росту, худий, втомлений. На одну ногу припадає. Це в нього наслідки туберкульози кістки, на яку він ще юнаком чотири роки прохворів. А сусідка моя зразу розсипалася: стойть і слози втирає.

Вітаємося з Плющем. Патріотичні промови виголошуємо. Хто з захопленням, хто за звичкою. Скільки йому, гадаю, довелося їх вислухати по всіх континентах!

На другий день була зустріч Леоніда Плюща із етнічними групами в литовській домівці.

— Пішли, — каже чоловік, — подивимося, як там Плюща розпинати будуть.

— Ну, то, — кажу, — візьмемо пару гвіздочоків, може й собі забити доведеться.

Зібралися там люди. І почалося!.. Деякі християни, якби могли, в ложці води його утопили б. А він нічого, відповідає спокійно.

Ні, не завидую я Плющеві. Дуже тяжко усім догодити. Чужим не догодить — забагато про своїх говорить. Своїм не догодить — замало про своїх говорить. От і вгадай! А, головне, він нікому і не намагається догодити. Все говорить, що думає, і вірить в те, що говорить. Ніяк не політик. І чого він себе марксистом називає, то й зовсім не розумію. Він же за права людини, за толерантність, за те, щоб народ сам вибирав владу у своїй державі. Ніяк це мені марксизмом не пахне. Та й взагалі не практичний. Для чого, я вас пытаю, така щирість? Ну брехнув би там і тут трохи, хай уже їм полегшає.

А сусідка перечить:

— В цьому, — каже, — його й сила... Якби він був практичний, то сидів би дома на печі та їв калачі...

Не погоджується з нею.

— Чого він, — кажу, — й досі в жодну партію не вступив і не співає на весь голос «Ще не вмерла Україна?»

Та нашим емігрантам якби він той патріотизм в таку рамочку завів і на шиї носив, щоб усі бачили, от би спо-

дбавалося. А в нього патріотизм широкий, ні в які рамки не вміщається...

Одне диво, чого з ним чужинці носяться: роблять інтерв'ю, слухають, що говорить, книжку його перевидали вже чотири рази. От через це я й турбується, як до Плюща ставитись, щоб не промахнутись. А ну ж історію колись писати будуть і згадають, як емігранти з ним повелися. Хочеться попасті до патріотів, до тих, що вірно оцінили ситуацію. Як же вгадати: — патріот Плющ чи ні?..

Сусідка дивується з мого вагання.

— Та ж Леонід Плющ робить таке важливe діло, розказує світові нашу правду!..

— Простота, простота... Хто ж, — кажу, — за діло оцінює. Та тепер треба стояти в залі, бити в груди і кричати щосили: Я патріот! Тоді всі повірять, погодяться і скажуть: «Оце патріот!»

Не спиться мені вночі: гадаю, як там Леонід Плющ, може, також не спить. А коли так, то чому? Що йому не дає спати? Спогади про психушки чи думки про зустрічі з нами, політичними емігрантами?!

Ой, слава моя славонька!

Що не кажіть, але Австралія таки багата країна! Недарма про неї навіть книжку написали під назвою «Щаслива країна». Все тут росте, все бує!

Пам'ятаю, дома читала я таку баєчку, де двоє зустрілися і один перед другим хвалиться, де вони бували і що видали. І найбільше запам'яталось, як розказував один з них, що був у такій країні, де огірки ростуть аж у метр завдовжки. Оце, думала собі, вже й неправда.

Але не встигли ми ступити на цей континент, побачила я австралійські огірки і згодилася, таки правду говорив чоловік! Оце і є та дивна країна. Надзвичайна, щаслива й багата! І особливо вона багата на людські таланти. Це вже, бачите, така особливість ґрунту. Мабуть, тут якісь метали у землі на людей діють. А може то сонце так діє? Кажуть же, що місячне проміння має на людину вплив, чому ж не соняшне?

І вже кому-кому, а нам, емігрантам, ніяк на долю нарікати не годиться. Дома, у старому краю, жили б ми тихенько і були б звичайними грішниками. Найбільше, що могли б допнати, це стати магістрами чи професорами. Ну, а далі вже зась! А тут в Австралії все інакше. Тут нас вже ніякими докторатами і професоратами не задовольниш. Всі беруть повище.

Розгорнеш кожного тижня газету і очам своїм не віриш, які то всі генії поробилися і славними стали! Виступає. наприклад, якийсь хор, то, примітьте, диригента не інакше як до Кошиця порівнюють. А коли хто вже напишє щось, то зразу видно в ньому, якщо не другого Шевченка, то, принаймні, Коцюбинського.

І прикро мені стало, що всі мої знайомі ростуть, як на дріжджах: скрізь про них пишуть, скрізь говорять, а про мене і горобець не цвірінькне.

Якось підходить до мене під церквою один добродій та

й каже:

— Може б ви, ласкова пані, українську книжку купили? Є з чого вибрати й цікаві.

— Що ж ви думаете, в мене так багато грошей, що й кури не клюють! — питаю я його. — Сьогодні книжечку, на другий місяць книжечку, та так чого доброго і на відпустку до Європи не вистачить.

А потім подумала й питаю:

— А ви в газеті напишете, що я, мовляв, у вас книжку купила?

Замінявся чоловік:

— Та за одну писати не випадає, але якщо декілька купите, то напишу.

Ну, думаю, де вже наше не пропадало. Купила! Точно дала йому свій титул, ім'я та прізвище. І що ви думаете? Дотримав чоловік слова. Через пару тижнів надрукували в газеті мое прізвище. Ну, та це лише раз, а більше ніхто, бачу, про мене й писати не збирається. А це те саме, що по губах медом помазали, а облизати не дали. Апетит, кажуть, у людей розгортається під час іди. Спробував слави трохи, вже не хочеться більше. Не їм, не сплю та все думаю, що його зробити, щоб славоньки здобути. Побудувати музей чи пам'ятник — трохи задорого. Все в думці перебрала.

Коли це зустрічаю свого літературного кума. От, я його зразу накрила мокрим рядном.

— Що ти, — кажу, — за кум, що пишеш про стрічних і поперечних, а про рідну куму ні гу-гу! Та ж я тебе завжди і борщем і варениками вгощаю, та й без чарчини ніколи не обходиться.

А він дивується:

— Чого ж ти раніше мені про це не сказала? Та я ще сьогодні хіба таку оду в твою честь настрочу. Всю Австралію здивую.

— Оце, — кажу, — інший калінкор.

— В чому, — питає літературний кум, — твої таланти проявляються?

— Та нашо нам музики, коли в нас довгі язйки? — пи-таю я його.

— Ні, — каже кум, — так не годиться. Щоб про тебе писати, мусиш мати якісь таланти: справжні чи уявні.

— Не турбуйся, кумцю. -- приспівую йому, — у мене тих талантів, хоч одбавляй. Я на всі руки майстер. Кругом, як кажуть, шістнадцятка.

— Ну, а все ж таки, уточниш, — настоює він.

Я й почала вичисляти:

— Маю артистичні здібності і на сцені граю не гірше Заньковецької. Співаю, як Петрусенко. А коли треба скласти мелодії до пісні, то це мені, що млинці пекти. Перед моїми композиціями зблідне і сам Лисенко. Вірші з мене сиплються, наче з мішка. Я певна, що Леся Українка довше над своїми мучилася. Граю на всіх інструментах, як Гнат Хоткевич. Танцюю краще Авраменка. І коли намалюю картину, то ні в кого немає сумніву, що саме там намальовано. Не так, як у Леонарда Да Вінчі. Намалював Монну Лізу вже декілька століть, а й досі всі митикують: усміхається вона чи ні? А інші дрібниці, як виголосити близьку доповідь чи написати монументальну повість, то це мені, що горіхи лущити...

— Голубонько, — перервав мене кум, — та ти просто таки діямант! Таланти — це громадська власність, тут скромність не на місці. Чого ти досі мовчала? Кажуть же, хороший крам сам себе хвалить!

— Тільки одна біда, — зідхнув він, — мова наша на еміграції бідна стала. Тільки схочеш когось звеличати, похвалити, аж кинешся, всі слова і епітети заяложенні. Всі їх перед тобою сотні разів уживали. Треба якісь нові оригінальні придумати.

— Це вже тобі лишаю, на те ти спеціяліст, — кажу солоденько.

Я певна, коли незабаром в газетах і журналах усіх континентів з'явиться кумова стаття про мене, всі українські генії будуть переконані, що пишеться саме ^{про} них. Така вже людська вдача!

Колись наші майбутні історики у своїй державі будуть перегортати гори написаного на еміграції і не один з них подумає:

«Геніяльні були ті емігранти! Талановиті, працьовиті! Читаеш і аж не віриться, що ото про них написано. Одне лиш дивно, де вони так швидко зникли? Де поділися їхні нащадки? Не зосталося по них ні слуху, ні духу, ні юшки, ні петрушки.»

Барвінок

Ви може й не повірите, але сусідка моя на мене розгнівалася. І це можна сказати після дванадцяти років нашого спілкування. Недарма кажуть, щоб людину пізнати, треба з нею пуд соли з'їсти. Гірка правда. Та хочби сердитись було за що, а то все за дурницю. Не дивиться на мене, не говорить, наче я їй найбільший ворог. Ну, що ж, може воно й на краще. Спокійніше буде! А все ж прикро, як не як, а землячка. Хоч, правду кажучи, людина вона приста — неосвічена. Все собі на городі товчеться або коло своїх квітів клопочеться. Садить їх та підсипує, наче на світі іншої й роботи немає. А я знову людина свідома, активна і тому своїм здібності проявляю на громадській ниві. «Язиком», — додає завжди сусідка, коли чує про мою діяльність.

— Що ж, — кажу, — і язиком можна допомогти в громадських справах. Мусить же хтось всім роз'яснити, що і до чого. Національну свідомість інакше не пробудили. Треба людей заохотити до праці, хай знають, що під лежачий камінь вода не тече.

— З тебе добра була б активістка, — сміється сусідка, — всіх би повчала, а сама ні за холодну воду.

Ну, та це лише її думки, хай поговорить. Я жіночка тактова, толерантна і на такі просторікування не зважаю. І так ото ми вже звикли по сусідству одна до одної заходити. А тепер таке непорозуміння. І примітьте, завжди велики сварки через дрібниці.

Сталося це все місяців із два тому. Заходить вона до мене і заявляє:

— Чула я, ти знову додому їхати збираєшся. Візьми й мене до компанії.

— Ти, — кажу, — чула дзвін, та не знаєш, де він. Я іду до Європи, а не додому.

— Нічого, — перечить вона, — для інших хай буде їй

Європа, а справді ти збираєшся таки в Україну.

Що ж з нею зробиш, прийшлося погодитись.

— Ти ж, — повчав її, — ані пари з уст, куди їдемо, бо почує хто і зразу охрестить нас агентами.

Пізніше до нашого гурту пристала ще її знайома полька. Працює вона буцім то на історичному факультеті і вже не вперше їде досліджувати і оглядати нашу старовину. Дивні ото на світі люди бувають. Куди ото їх несе за тою історією. Що ж кожен по-своєму з ума сходить. Про мене, то вистачить і синового підручника, щоб усього навчитися. Я й так знаю, що ми розумні, а всі інші дурні, що ми хоробрі, а всі негідники, і ніякі читаннячка чи огляданнячка моєї думки не змінять.

Прийшов час від'їжджати. Сіли ми в літак і полетіли. Сусідка з полькою все розмовляють, а мені й слова не дадуть вставити. Слухаю їх і думаю, що в них спільногого, які з них товаришки. Навіть мова в них різна. Одна говорить по-українському, а друга по-польському. Якраз договоряться. Вже як долітали до Києва, я таки спромоглася пошепки сусідці сказати:

— Не забувай, швидко станемо на рідну землю. Подумай про любов до батьківщини й наші обов'язки перед нею... А сама собі гадаю: відстала вона людина, чи й зрозуміє, що воно таке любов до рідної землі.

Нарешті, сів наш літак на летовище. Виходимо, розглядаємось. Бачу остронь гурт селян стойти і... сестра моя з ними. Іду до них, а сама уявляю, як воно усе збоку виглядає.

Вони стоять позапинані квітчастими хустками, вдягнені по-сільському, ніяковіють, усміхаються, дехто вже і слізозу пускає. А я вдягнена за останньою модою, все у мене до дзуги, включно з торбинкою і капелюшком. Обличчя впевнене, вправно підмальоване косметикою. Зустріч двох світів!

Підходжу ближче. І почали мене усі обнімати та вицловувати. Все це родичі: дядьки, тітки, двоюрідні брати й сестри. Дивляться вони на мене, а я на них, про що ж нам розмовляти? Та все ж кров не водиця, чую, в

мене в серці наче щось розтає, якісъ забуті почуття про-
кидаються і теплою хвилею огортають мене. Сестра нес-
міливо подає мені загорнуті в рожевий папір квіти. Зви-
чайні польові квіти. Я усміхаюся, в своєму житті приход-
илося отримувати усікі букети: з троянд, орхідей... Во-
на ловить мій погляд і пояснює:

— Це наші домашні, коло хати нарвала, вони мені най-
миліші.

— Це ж барвінок! — чую захоплений вигук сусідки.

Без неї ніде вода не освятиться. Щиро кажучи, на кві-
тах я не розуміюся. Для мене це усе зілля. Мій погляд па-
дає на сестрині руки. Вони великі, спрацьовані. Та й уся
вона постаріла, дарма, що років на п'ять від мене молод-
ша. Я поправляю зачіску й думаю, як добре оплатилися
усі мої турботи за собою: вправи кожного ранку, корис-
на їжа. Все це прихильно віdbiloся на моєму вигляді.

Ідемо до готелю. Розпитую про знайомих. Літа-літа, як
швидко ви пролітаєте.

Пізно увечорі всі роз'їхались. Втомлена розкладаю
свої речі. А куди ж діти сестрині квіти? Вони зів'яли,
притулилися разом, мов відчувають, що тут їм зовсім не
місце...

На другий день, під час сніданку, плянуємо наші огля-
дини Києва. Ми якраз допивали каву, коли до нас підй-
шла прибиральниця готелю. Сусідка встигла вже й з нею
познайомитись.

— От люди, ні серця ні душі! — говорить вона, хитаючи
головою. — Хтось дарував, думав щось рідного привез-
ти, а воно взяло і викинуло. І вона показує нам кошик із
сміттям. Там лежить загорнутий в рожевий папір барві-
нок. Сусідка й її знайома дивляться на мене. Я червонію
й дивлюся на рожевий папір. Як святощі сусідка бере
квіти, ще ніколи я не бачила її такою обуреною.

— Це ж звичайне польове зілля, бур'ян, — кажу, вип-
равдуючись.

— Ти сама бур'ян! — відробує вона.

Я звертаюсь за підтримкою до її знайомої, яка сидить
поруч. А вона склонилася, і слози течуть по її обличчі.

— Маєш тобі! — вигукую роздратовано, — а чого ви переймаєтесь, ви ж полька, воно вам чуже?

— Бо вона людина! — з притиском відрізує сусідка.

— Прошу мене не ображати! — кажу підвищеним голосом. — Я — жінка інженера, маю освіту, знаю як повестись у товаристві і як вдягтися. Знайома з відомими людьми...

— Вихваляється гриб гарною шапкою, а що з того, коли під нею голови немає, — перебиває мене сусідка.

І всі вони, включно з прибиральницею, дивляться на мене із зневагою.

Після цієї події пройшло скільки часу, а вона й досі до мене не говорить. Якось уся ця історія так негарно вийшла. Все ж таки квіти були від сестри... Хоч би знайомі не довідалися. Я знаю, що часом ми згадуємо барвінок у піснях і, коли треба, — на виступах, мовляв, то наше Євшан-Зілля. Але хто пісеньки і промови бере серйозно?

Зараз мені сумно, але я терпеливо чекаю, що сусідка таки пересердиться і по-давньому почне до мене вчащати. І тоді знову в мене буде нагода її просвітити і виголосити промову про національну свідомість та на безліч інших споріднених тем, яких у мене ніколи не бракує.

Демократія

Є в мене кум в Америці. Гарний, розумний і на всі руки майстер. Чи в літературі, чи в політиці — все в нього маєтко виходить. Коли приходять від нього листи, він завжди в них на кінці додає: як там поживають кенгуру, передай їм від мене привіт. Видно зразу, що людина хоч і в Америці опинилася, а гумору все ж не позбулася. А я, звичайно, відповідаю йому в тон, мовляв, кенгуру наші всі живі й здорові і, коли вигляну з вікна, то бачу: стойть Мельборн, сонце світить і кенгуру стрибають.

І ось раптом приходить від нього вістка: «Мене охопило бажання відкрити нові континенти. За короткий час приїду до вас в Австралію!». Не встигла я листа прочитати, як дзвонить він з аеродрому: «Приїхав, побачив, переміг!». Отакий у мене швидкий кум! Коли я везла його додому, він не витримав і запитав:

— А де ж ваші кенгуру, щось ніде не стрибають?

— У нас, — кажу, — тут лише політики пострибають, а кенгуру, надіюсь, десь за містом собі раду дають, якщо всіх їх не винищили.

Увечорі, випивши чарку, він розказував про свою широку діяльність. А потім, глянувши на мене, зауважив:

— Ну, а чого ж ти задніх пасеш? Так не можна. Треба бути в авангарді життя! Мусишстати передовою кумою!

— Оце ж, — кажу, — власне, мені й треба твоєї допомоги. Тепер стати передовою можна лише на літературному або політичному полі.

— Куди тобі до політики? — засміявся кум, ще й махнув рукою.

— Не святі горшки ліплять, — ображено зауважила я. — Це правда, що політика раніше була в неповазі,

але якраз цього року стала мода на партії. Всі зрозуміли, що чи круть, чи верть, а держави й ладу в ній без партій не створиш. Тепер навіть галас і сварки партійні рахують за явище позитивне; значить, ще живі.

— І дарма, що більшість з них товчеться на місці або зійшли на манівці, прості смертні дивляться й кажуть, що це вони різними дорогами йдуть до спільної мети. Головне, щоб вибрati пiдходящу політичну платформу. І хто ж допоможе менi, як не ти.

— Ну, що ж, — каже кум, — хай буде по-твоєму. На безриб'ї i рак риба. Можливо, в політиці все збреде. Але запам'ятай: незалежно, до якої партії ти належиш, завжди говори про нашу відповідальність перед народом, про завдання на еміграції, про єдність. I час від часу обов'язково вживай слово демократія.

— А що ж це таке демократія? — питаюти наївно.

— Ох, — каже він, — це таке важливе слівце, що всіх перемагає. Справді, це універсальне слово i може означати, що хто хоче. Треба лише бути спрітним i казати всім, що їм подобається, а робити, що тобі подобається, i буде все гаразд. Наприклад, можна змінити назву організації, не питуючи членів. Скажеш лише їм «Ви що, проти демократії!» I зараз усі мов води в рот наберуть. А також не забудь, — далі повчає кум, — ганити всі фіктивні партії. Казати, що вони лишній баласт в політичному житті.

— А що ж таке фіктивні партії? — питаюти здивовано.

— Це дуже просто, — пояснює він. — До фіктивних належать усі тi, що до твоєї вороже ставляться. Правда, дехто вважає, що дiйснi партiї мусять мати пресу й зацiкавлену нею молодь.

Раптом мене осiнила надзвичайна думка.

— Маю оригiнальну iдею! — кричу захоплено. — Я теж створю молодечу органiзацiю! Це буде не звичайна, а елiтарна молодечка органiзацiя! I туди будуть належати всi тi, чиї батьки отримали медалi або чимсь вiдзначились.

Кум швидко оглянувся на всі боки й попросив, щоб я голосно про це не кричала.

Дехто гадає, що, отримавши кумові напрямні, мені було легко активізуватися. Тяжко, ой як тяжко щось робити серед нашої сірої маси. Скільки мені прийшлося вислухати реплік на свою адресу. Мовляв, вона думає, що вже скопила Бога за бороду. А особливо мене обра-зила одна жіночка. Дивлячись мені в вічі, вона прорекла:

— Є люди, що нагадують начинену кишку. Чим їх напхати, те й лишається на все життя. Своєї голови не мають.

Я не розгубилася, а зразу ж звернулася до кума, щоб дав директиви, як їй відповісти.

Коли кум прожив у нас із місяць, я відважилася й попросила:

— Ти там усіх в Америці знаєш, чи не поміг би мені відомою статі?

На щастя, він цю пропозицію взяв серйозно.

— Що ж, — каже, — усе можна. Для цього лише треба провести належну кампанію. Спершу я розхвалю тебе, потім ти похвалиш мене, а хтось збоку послухає, по-вірить і вихвалятиме нас обох.

Кум раптом заплюшив очі, блаженна усмішка засяяла на його обличчі, і він тихо промовив:

— Ех, яке приємне почуття, коли тебе хвальять. А особливо, коли це чорним по білому надруковано на папері!

Коли кум од'їдждав, я ненароком спитала його:

— Ти, — кажу, — скрізь буваєш і все видаєш. Просвіти мене. Що там робиться з нашим урядом? Наче мали всі партії консолідуватися, а тепер виходить, що з тих намагань зостався пшик із бульбочкою.

— Дорогесенька, — заспівав кум, — не тривож свого сєрденька. Все тепер буде гаразд. Бачиш, раніше всі партії вічно сварилися. Роками одні входили, а другі виходили. І тому не було ладу. А тепер, нарешті, буде спокій. Нам треба тягlosti. Ну, наприклад, як у вас в Австралії є ан-

глійська королева. А щоб тобі було зрозуміліше, я поясню це тобі баєчкою.

Кум глянув на мене, підморгнув, і почав розказувати:

— Один генерал так описав у своєму щоденнику передіг війни: 5 травня ми зайняли ліс і вигнали партизанів; 10 травня партизани зайняли ліс і вигнали нас; 15 травня ми зайняли ліс і вигнали партизанів. Вкінці, прийшов лісничий і прогнав нас і партизанів. Тепер тобі усе просто і ясно? — і він голосно розрекотався.

Зі мною були інші знайомі.

— Що, — кажуть, — за лісничий, що за ліс? Нічого не розберемо.

Але я штовхнула їх під столом ногою (ми якраз пили на летовищі каву), щоб мовчали і не робили сорому. А то подумають, що ми такі відсталі в Австралії, що й анекdotів не розуміємо. А до кума усміхаюся й питаю:

— Чи не міг би ти нам ще одну казочку розказати?

— Хорошого потрошуку, — промовив кум. — Другу казочку розкажу, як знову до тебе в гости приїду.

І так кум поїхав, і я знову зосталася сама. І тепер єдиною приемністю для мене є отримувати газети і в них читати, яка я розумна й активна. А коли хто дивується й каже, що нічого подібного не помітив, я поблажливо усміхаюся й кажу:

— Недарма говориться, здалека видніше!

А С И М I Л Я Ц I Я

Дехто рахує, що збори — це даремна витрата часу. Звичайно, на колір і смак товариш не всяк. Від себе додам, що залежить, хто ці збори провадить. В чоловіків вони тягнуться допізна, бо кожну справу вони обговорюють по черзі, а потім по черзі всі дискутують. Це забирає багато часу, а користі — як кіт наплакав. Бо прийде такий чоловік додому і навіть одної цікавої новини не розкаже, та й до пуття не розповість, над чим же саме вони дискутували.

А в нас, жінок, все йде справніше й веселіше. Можна з певністю сказати, що на жіночих зборах кожні дві-три жіночки обговорюють якусь іншу справу. Так і швидше, і продуктивніше.

Ось і цього разу в залі стояв сміх і точились розмови. Час від часу наша голова зборів стукала по столі і просила уваги. Всі тоді на хвилинку затихали, а потім знову все йшло по-старому.

Перед тим, як розходитись, голова виголосила коротку промову:

— Дорогі мої, всі ми зібралися, щоб обговорити важливу справу, а саме асиміляцію. Мусимо якось зарадити цьому лихові. В Сіднеї з цієї нагоди відбудеться з'їзд. Туди прибудуть люди з усієї Австралії. Ми теж мусимо вислати делегатку.

Всі зразу глянули на мене. В цім звичайно нічого не було дивного. Бо я на цьому ділі, як кажуть, руку набила. То ж я підвелася і подякувала всім за таку шану.

— Дід тільки за дугу, баба вже й на возі, — пролунала чиясь репліка. Але я на це не звернула уваги. Комусь може й ніяково, а мені однаково.

Пізніше голова звернулась до мене:

— Ти жіночка розбитна, піди між люди, спитай їхньої думки, від чого та асиміляція і як нам з нею боротися.

Все ж таки, що голова, то й розум.

Я звичайно дотримуюсь думки, що інших питай, але свою голову май, та цим разом промовчала.

І так, кажутъ, узявся за гуж не кажи, що не дуж. Попочала я серйозно готоватись до подорожі. Коли до від'їзду лишався один день, у домівці влаштовували якесь свято. От, думаю, й добре, на ловця і звір біжить. Поїду і я туди, якраз нагода попитати людей їхньої думки.

Народу в домівці зібралось багато. Вийшла я на сцену та й кажу:

— Людоњки добрі, всі ви знаєте, що молодь од нас одходить. Подумайте і порадьте, як нам цьому лихові запобігти.

Тут і поспались на мене з усіх боків докази і припущення, від чого та асиміляція і що нам робити.

— Молодь наша пішла нікудишня, — першим озвався високий чолов'яга. — Ледачі стали, де кисіль, там і сів, де пиріг, там і ліг. Думають, що все існує, щоб їх розважати та їм догоджати.

— А винні в цьому батьки, — заявив худий дідусь в окулярах. — Вони дітей балують, а самі п'ють, у карти грають, книжок не читають, а в домівку й носа не показують.

— Треба було за молодь турбуватися років двадцять тому, — зауважила жінка років під п'ятдесят. — Коли та молодь ще з нами була і проблеми лише починалися.

— Молодь тікає від нас, бо у нашему гетто атмосфера задушлива. Все герметично зчинене, — оголосив інший добродій.

Інші мудрагелі й собі піджопили це й почали доказувати, що ті самі промови, погляди й підхід до справ, хоч кому прийстеться за тридцять років.

— Дешева пропаганда, де б вона не була, набридає, — пропищала маленька жіночка.

А одна оглядна мадам сказала, що молоді треба неодмінно зв'язок з рідною землею. Хай читають книжки сучасних українських письменників. Вони не маленьки, розберуть, де брехня, а де правда. Тоді й Україна їм буде

де не казочкою, а реальною.

— Треба школи українські цікавіше провадити, щоб дітям було не нудно, — озвався несміло чийсь голос із задніх рядів.

— А вони вчать, аби в патріотичному дусі, а таке, як цікавість, факти і об'єктивність, їх не обходять, — пустила репліку знову мадам.

— Даремно ви сперечаетесь, — заперечив лисий чоловічик. — Є школи чи немає — не грає ролі. А раз я кажу, то вже знаю. Моїх п'ятеро вчилося, і ніц з того не вийшло.

— Гіпокрити ми, стандарти наші подвійні, — знову озвався голос із задніх рядів. Своє хвалимо, а не шануємо, чуже гудимо, а поважаємо. Хочемо молодими командувати, а не даємо їм поля до попису.

Потім дехто висловився, що, мовляв, важлива є рідна мова.

— Не грає ролі, якою мовою діти говорять, — пробубонів хтось баском.

Я глянула і мало не впала з несподіванки. Це був знайомий, що в минулому славився палкими промовами про важливість рідної мови.

— Бач, як свої потурчились, він і думку змінив, — долинув чийсь коментар.

— Багато галасу знічев'я. За тридцять років все ваше українське життя зникне, — авторитетно проказав молодик років за тридцять п'ять.

— Не трать куме сили, сідай на дно! Асиміляція річ нормальна — її не спиниш. Все це природне, — підтакнув, зідхаючи, старший чоловік.

— Також природньо людині пам'ятати своїх предків, берегти мову та передавати її своїм нащадкам, — запротестував старий дідок в окулярах.

— Діти мусять мати своє коріння. Це їм потрібне для власної гідності, це їхня законна спадщина, — пояснив старенький учитель.

Дехто подав думку, що варто запитати молодь, чого

саме їм у нас бракує.

— Нащо, — кажу, — їх турбувати. Вони й самі не знають, чого хочуть. Ми краще самі вирішимо, як буде для них краще.

Спереду сиділа старенька бабуся. Вона слухала мовчливо усе, а тоді й каже:

— А на мою думку, вся біда, що ніхто тією молоддю не цікавиться. Є у нас час на все: на сварки, на з'їзди, і хоч із трудом та збудували церкви і домівки. А для молоді часу у нас немає. Будуть наші будівлі порожніми стояти. Хто ж готове город, а про насіння й розсаду не дбає.

Пізніше до мене підійшов жвавий панок і пошепки порадив:

— Ви б записали в таку чорну книжечку прізвища всіх тих, що негативно висловлювалися. Добре їх мати на приміті, та і в майбутньому відзначати їхні інші гріхи.

З несподіванки я на хвилину, подумала, що опинилася на рідній сторононоці.

Коли увечорі приїхала додому, дочка з товаришками пили каву й вирішували, куди б їм піти погуляти.

— Сьогодні в домівці є забава, — подала я їм інформацію.

— Туди йти нецікаво, — заперечили вони, — хлопців, напевно, на ній не буде. Взагалі у нас, що не влаштовують, хлопців ніде немає.

— Твоя стать підкачала, перші асимілювалися, — зауважила я чоловікові. Так уже в нас пішло, що тільки нашій молоді стукне 16 чи 17, зразу вони позіхають, кажуть, що нудно і йдуть від нас. Це наче така хвороба на них нападає.

— Та, правду кажучи, дорогенька, і біля мене та хвороба ходить, — відказав чоловік. Так часом не хочеться іти і слухати усе те саме.

— Та хто ж, — кажу, — іде з цікавости. Ідеться з обов'язку. От якраз отого почуття обов'язку нашій молоді і бракує.

Припинив час з'їзду. З усіх кутків з'їхалися ми до Сіднею. Почали усі виступати. І кожен як скаже, то, здається,

ся, їхніми б губами та мед пiti. Скільки віри та оптимізму. Прийшла й моя черга. Стала я, говорю, про виховання, про обов'язок. I раптом чую все перед моїми очима міниться, зникає. I вже я не в залі, а в маленькій кімнаті. Відчинилися двері і зайшла дівчинка-школярка.

— Бабусю, — звернулася вона до мене, — ви мені мусите допомогти. Вся країна святкує на другий тиждень, день незалежності. А наша вчителька дала нам завдання написати: яку ролю відіграла еміграція в боротьбі за нашу державу? Ви ж були, бабусю, на еміграції, все знаєте?

І знову видиво помалу зникло, і я стояла в залі.

— Дякую, — кажу, — всім присутнім за увагу, я закінчила.

На перерві перекуска і жваві обміни враженнями.

— Ти хвора? — спитала знайома. — Це була твоя найкоротша промова.

— А з'їзд проходить на високім рівні. Такі цікаві промови! — задоволено вигукує сусід.

— Для асиміляції це ні гріє, ні знобить, — зауважує моя знайома. — На голові чиряк, а ми на ногу шкутильгаємо.

— Це ти вже занадто, — не витримала я. — А дискусії, а резолюції?

— Дарма верба, що груш нема, аби зазеленіла, — проکазує вона скептично.

— Ви пессимістка, — сміється сусід. — Ми важливу справу робимо...

Знайома нічого йому не відповіла, але я чула, як вона тихо сказала:

— Танцювати — не тільки в боки взятись.

Надія

Глянувши в люстро, я задоволено усміхнулась. Все на мені сяяло. золотий годинник, браслети, серги, персні на кожному пальчику, намисто й різні брязкальця.

— Рушаймо, — кажу чоловікові, — якраз нагода людей побачити.

Коли ми приїхали, першою підійшла до мене землячка Оля. Ще здалеку вона загукала:

— Багатою будеш: не впізнала. Вагалася, чи це ти, чи різдвяна ялинка. Після короткого обміну інформаціями, Оля заявила:

— А до нас Надія Світлична з Америки приїхала. Приходить завтра на зустріч.

— Вибачай, — говорю солоденько, — але якраз завтра я їду на заручини.

— О, вже на місці видумала, — не вірить вона.

— Бо, — пояснюю, — я людина розважна, завжди дивлюся куди вітер віє, і, не спітавшись броду, не лізу в воду. Варто також подивитися, як поважніші люди на цю зустріч зареагують, а не лізти поперед батька в пекло. Інша річ з Морозом. До нього й у вікно полізу, коли у двері не пускатимуть, щоб потім не закинули мені брак патріотизму. Бо всім відомо, що Мороз на всі сто відсотків є національно свідомий. А з Світличною — ще не певні. Бо її національна свідомість інша від нашої.

— А ми що, — патент маємо на національну свідомість? — питає Оля. — Не встигне хто з України приїхати, як з гордістю розкладаємо перед ним застиглі у формах національні свідомості. Якої вам питаемо? У нас іх багато: три бандерівські, дві мельниківські, дві уерденівські, є гетьманські та інші. А відвідувач, приголомшений такою різноманітністю, здивовано знизує плечима й виходить, так і не виравши жодної з наших гарантій.

ваних, застиглих національних свідомостей.

— Чого ти розходилася? — дивуюся я і кличу свого чоловіка:

— Іди, — кажу, — і підтримай рідну жіночку. Розкажи про наші прагнення й наші ідеї.

— Олюсю, — сміється мій дорогенький, — хіба ти не бачиш, моя жінка, як спляча царівна. Спить уже років із тридцять п'ять і гадає усі навколо роблять те саме. І прокидатись не хоче. «Дайте мені спокій», — говорить вона. — Не псуйте вашою дійсністю мені настрою. Розбудіть мене, як заграють літаври, загримлять пісні перемоги, почнуться паради й промови».

— Ти, — питала чоловіка, — за мене чи проти?

— За тебе, за тебе, жіночко, — поспішно запевнив він.

Не знаю, хто більш переміг, цікавість чи намова землячки, але на зустріч ми пішли цілою родиною. Зали була заповнена. Вийшла Надія Світлична. Сама невеличка, скромна і спокійно говорить. А люди навколо усе тонкосльозі слухають і плачуть. Треба, гадаю, триматися, щоб і собі не підкачати.

— Її щирість бере мене за серце, а спокійна непрочитана розповідь лягає глибоко в душу, — признається землячка.

— Для чого, дивуюся, хвалити за щирість. Та ти знаєш, що щирий — дурному брат. Треба до всього підходити більш професійно. От, приміром, якби мене запросили виступити. Я б одягнулася так із ефектом, що й рота не роззвялила б, а всі б знали, що я за самостійну Україну. А потім я б вигукнула на всю залю, як грім з ясного неба: «Хай згинуть усі москалі й ляхи». — То гарантую, що після цього, що б не говорила, моя перемога була б забезпечена.

— Маєш рацію, — згодився чоловік. — Для чого нам знати пригнічуочу реальність. Хочеться дозу оптимізму. Щоб поплескали нас по плечах і сказали: «Молодці! Добре діло робите, без вас не обійдемось! Але ще трішки покріпіться, і ось - ось Україна звільниться. Вже, мовляв, зовсім недовго. А тоді, як забажаєте, приїздіть на

Україну ділитися вашим досвідом».

Діти мої, мабуть, у мене вдалися, бо теж помітили не-
дотягнення у Надії Світличної.

— Мамо, — кажуть, — вона москалів називає росіянами і навіть мала серед них друзів.

— Добре, що Тарас Шевченко давно помер, — уїдливо сказала землячка. — Він дружив із людьми різних націй. І поляків та росіян серед його друзів було чимало. Ох, попало б Тарасові Григоровичу, коли б він приїхав сюди і став про них розповідати.

— Треба бути практичним, — говорю розсудливо.
— Можна гордитись Шевченком, бо він належить до світової літератури. Значить, писав про проблеми вселюдські. Можна навіть нарікати, що інші народи нам не співчувають і не підтримують. Але самим треба любити і дбати лише про себе. І бути в своїй любові послідовними: вузькими, обмеженими, а, при потребі, хай ця любов звужується до своєї області, міста, парафії, до пашківської волости.

Але Оля обурена. Її мої аргументи не переконують.

— На вузькій стежці легко кожного розтоптати, — каже вона.

— Ви забуваєте, що серед друзів Надії Світличної були в'язні таборів. А серед них учасники УПА. Вона мала і з ними співзвучність. Ці в'язні разом з іншими національностями писали й пишуть протести, страйкують і голодують. І що можна закинути людині, в якої батьківщина на першому місці, навіть перед власними дітьми і власним щастям?

За тиждень, в неділю, ми зустрілися з Олею знову.

— Потруси кишенею й дай на дисидентів, — лаконічно сказала вона, даючи список.

Я витягла гаманець, зідхнула і тремтячими пальцями відрахувала доляра.

— Миром по нитці — голому сорочку, — мовила повчаючи.

— А в чоловіка на роботі австралієць дав Надії Світличній сорок доларів, — повідомила Оля. — Довідався про неї й дав, кажучи: «мабуть, не легко їй самій з мали-

ми дітками»...

«Добре, — думаю, — раз австралійці такі щедрі, і ми покажемо, що наше серце теж не з лопуцька».

Після церкви я підійшла до Надії. Оглянула її скромну одежду, погладила малого по голівці й сказала: «Ви мусите приїхати до мене у гості. Та ж мої шафи тріщать від одягу. Самих плащів, мабуть, із двадцять. Все імпортовані. В..берете собі, який схочете. Вони мені не потрібні. Вийшли із моди».

А вона всміхнулася, зніяковіла, подякувала, але так чомусь і не приїхала. А шкода, їй би пригодилися, а так викидати доведеться.

Коли Надія від'їхала, я стривожено спитала землячки:

— Чула новину? Мороз до нас має приїхати. Часом не знаєш, чи він і далі рахується патріотом? Ти помітила, на нього збиралі гроші, коли на залі говорила Надія Світлична! Все це, мабуть, не спроста. А як ти гадаєш, чи не змінив він часом своєї думки після того, як казав, що на Україні є «дике поле»? А може він попросту географію переплутав?

Але Оля мене не чула. Вона все ще говорила про Надію Світличну.

— Як ти гадаєш, — питаю її, — якої думки вона про еміграцію?

Землячка всміхнулася.

Я певна, що Надія Світлична знає, її праця не даремна. Таких, як ти, небагато. І тому вона може згадає стару гуцульську приказку, яка їй подобається, й скаже: «*I слава Богу, що Богу дякувати, бо якби так не дай Бог, то най Бог боронитъ!*»

Адреса

— Ну, сіднейці, до побачення, — каже вона і ще раз обнімає сестру, її дітей і знайомих, які прийшли проводжати.

— Не забувайте наш Мельборн, приїжджайте! Будемо рибку ловити, так, козаче? — Потім звертається до племінника, якому лише п'ять років. Він ніяковіє і мовчить. Вона згадала: учора його вперше взяли з собою на рибалку. І коли він зловив рибинку, його захопленню не було меж. Зразу ж загорнув її в газету і вроочно сказав: «Це буде моя вечеря!»

— От і добре, синку, а мама зварить до неї картоплі, — згодився батько.

Але малий хвилину постояв, дивлячись на воду. Якісь нові думки промайнули в нього. І обличчя, що перед тим сяяло, раптом скривилося і слізози потекли з очей.

— Що сталося? — здивувався батько.

— У рибки теж є мама й тато. Вони її люблять і чекають на неї, —тихо сказав хлопчина, і слізози полились ще дужче. Батько спочатку був заскочений такою логікою, та потім згодився із сином, і рибка попливла в море, а світ знову став повен радости для малої дитини.

Пролунав свисток. Час рушати. Як вона не любить прощатися. Вся її молодість заповнена прощаннями. Вона зайдла в вагон.

— О, мало не забула, — гукнула одна з її знайомих, Олена. — Ось тобі з Америки, — і тицьнула їй конверт. — Один чоловік їздив у подорож... Та далі вона не почула слів.

Поїзд уже іде. Вона ще раз махає їм рукою й заходить до купé. Парко, мабуть, сьогодні дотягне до сорока, зринула думка. Скрізь повно людей. Вони вертаються додому після різдвяних вакацій.

Хвилину вона здивовано дивиться на чистий конверт. Відчиняє і звідти виймає маленьку білу картку. На ній підко написано прізвище й адреса. Його прізвище, його письмо! Довго дивиться у вікно, де проминають одноманітні краєвиди. І думає: скільки років минуло з того часу? Двадцять п'ять, ні, мабуть, більше... Згадує їхнє прощання в Німеччині.

Їй тоді було майже шістнадцять — ні дитина, ні доросла. Тоді вона ладна була за ним іти, як кажуть, у вогонь і в воду. Яку назву можна дати тим почуттям? Чи була це любов? Болючі спогади?..

Тоді теж був вечір. Потяг відходив... В останню хвилину він дав їй подарунок: маленьке залізне серце на ланцюжку й мовив: «Прощай. Така вже наша доля. Будь щасливою! Пиши». І їй хотілося тоді кричати, що щастя залежить від нас самих. За нього треба змагатися. Але промовчала. Взяла дарунок, і в неї промайнула безглузда думка: який обмін. Я йому — живе серце, а він — залізне. Якийсь великий, досі не знаний розпач огорнув тоді її.

І досі в її альбомі є пісня, записана перед від'їздом:

«Прощаюсь, ангел мій, з тобою,
Прощай же, серце ти мое.
Бог не наділив нас судьбою,
Вести у щасті разом дні».

Найбільше вона плакала над передостанніми рядками:

«І як тобі колись приайдеться
Блукати десь серед могил,
На гробі камінь затрясеться
І скаже, хто тебе любив».

Як трагічно тоді і як смішно тепер!

Востаннє тоді дивилася на друзів. Нікого з них вона вже не побачить. Крім одного, його товариша, який просив: «Пиши, ми ще зустрінемось!» І в очах вона бачила, немов відбиток власної печалі.

А потім прибула в Австралію. Від таборового життя,

школи, друзів, доля закинула її у цю країну на край світу. Як ненавиділа вона ці соняшні простори, вічнозелені евкаліпти, сміх веселих кукабар, людей і їхні зви чаї. Усе чуже... І на кожнім кроці наївні запитання: «Чи подобається тобі Австралія?!»

«Я — перекотиполе, — думала вона. — В моїм житті, скільки мов, скільки культур! Усі вони намагаються влізти в мою душу й лишити слід».

А він поїхав до Америки. І звідти приходили листи, повні захоплення, писав про свою участь у будуванні української Америки, а їй давав поради «не падати духом». А потім, напевне, не стало часу, бо зовсім перестав писати.

Та людина звикає до всього. В перші роки в Австралії приїжджі дуже тримались купи. Купували за містом найдешевші землі і селились цілими околицями. Самі збиралися і будували хати. Сусід допомагав сусідові. А потім разом поставили домівки, школи, церкви. І коли пізніше прийшла пора на чиесь весілля, запрошували на танці всю молодь.

І доля зглянулась над нею. Зустріла судженого і за кохалась на все життя. Досі це почуття було тотожне із стражданням, а тепер уперше пізнала щастя.

За тиждень перед одруженням дісталася від нього роз пачливого листа з Америки: «Мене беруть у армію. Приїдь одружимось». Але ні слова про довгу мовчанку, про почуття...

А через кілька років стояла з чоловіком і сином на порозі власної хати, збудованої власними руками, й думала: оце і є той рай, що на землі. Навколо хати росли картопля, огірки, щавель і цвіли левкої, чорнобривці, і навіть маленька вишенька — усе це вона сама посадила. Це теж належало до її раю.

Час минав, поволі звикла до країни та людей. Вподобала їх за добродушність і любов до життя, природи. І навіть краєвиди стали мати свою привабливість. Але коріння так і не пустила. Це навіки зсталось чужиною.

Дитиною, як кидала свій рідний край, вперше і вос

таниє побачила усю його красу. Іхала кіньми через усю Україну і на все життя зостались спогади: краєвидів, запахів, всього. Для чого це? Для кари чи для щастя?

Люди кажуть: між воронами живеш, по-воронячому й крякай. Та якийсь інстинкт каже їй: Коли забудеш батьківщину, у серці в тебе буде пустка. А це найгірша кара!

Як тяжко дітям передати любов до країни, якої вони не бачили.

— Мамо, наша вчителька каже, що на Україні всі п'яниці й комуністи, — заявляє син, вернувшись з рідної школи. І вона мусить пояснювати синові, читати книжки і намагатися зробити Україну їм живою, і передати всю тугу за рідною землею, любов до мови, до звичаїв і до свого народу.

А навколо чуже оточення. Воно має свої моралі, світогляд, свої принади. Вона усе це розуміє. Бо її покоління є посередині між старим і молодим.

Як тяжко бути батьками на чужині. Кожен, звичайно, має свій погляд на виховання. Якось, вернувшись у суботу зі школи, дочка розповіла:

— Мамо, наш учитель казав, що українська культура багато вища від австралійської. Бо тутешні люди дурні й байдужі. І тому ми мусимо бути щасливі й горді, що ми українці. І тепер я мушу написати домашнє завдання на тему «Хто щасливіший — австралійці чи ми?»

Вона це слухала й думала: невже любов до рідної землі треба будувати на ненависті й зневазі інших? І ображати людей, що прийняли нас? А дочка питала: — Чому австралійці мають бути нещасливі, мамо, вони ж живуть у своїй країні, усе належить їм?

Потяг спинився. До купé заходять свіжі люди. Ще раз вона дивиться на білу картку і перевертає її на другий бік. А там усе друковане. Це візитна картка. Зазначено і фах, і місце праці. Та прізвище, що сталося із ним? Хто його спотворив? Раніше воно їй пахло вільними степами. Воно було, як пісня, милозвучне. А тепер — кастроване, зосталися лише два перші склади. І вілчула, як остання тоненька ниточка, що єднала її із давнім почуттям, обірвалася й забриніли слова із пісні «Потурчився я, побу-

сурменився, задля багатства нещасного, задля розкошів чужих».

За вікном і далі пробігали кущі, евкаліпти і руда спалена сонцем трава. «Для чого передав адресу?» — снується думка. Вона роками переглядала газети й журнали та шукала знайомі імена. Придивлялася до усіх фот, до списків жертвводавців, читала про всі події. І долю багатьох знайомих узнала з преси і з листів. Декому повезло, інші, на диво, стали славні, були й щасливі. І знаючи їх долю, почувала, що не зовсім відірвана від них. В її уяві всі вони й досі були ще підлітками, якими бачила їх востаннє. А його прізвища за всі роки так ніколи й не зустріла.

У вагоні гамір, чути різні мови. Швидше додому. Там чекають чоловік і діти. І на цім тижні приїде хор з Аделайди, треба буде взяти декого з хористів. І вона плянує: коли жіночі збори, пластова ялинка і думає про всіх знайомих на цьому континенті. На душі стає спокійно, затишно. Як добре вертатися додому, де чекає своя родина, друзі.

Кладе візитну картку у торбинку. Дам чоловікові адресу, хай вирішає, все ж таки, колись вони були товарищами...

ЗМІСТ:

Сторінка:

Страждання початківця	5
Сусідка	9
Чудна людина	13
Оптимістка	17
А вдома без змін	21
Історія	25
Дисиденти	29
Здвиг	33
Важливі справи	39
Вишня	45
Пропаща генерація	49
Модерна жінка	53
Патріот	57
Ой, слава моя славоночка!	61
Барвінок	65
Демократія	69
Асиміляція	73
Надія	79
Адреса	83

